

I *EX*
Bibliotéka Henriada

Čís. 115—120

MOUDROST
STOIKA
EPIKTETA

Rediguje Bohuslav Hendrich

NAKLADATEL BOHUSLAV HEN

Praha I-234, Husova 8

Na Mezinárodní knižní výstavě ve Florencii, pořádané v roce 1928, byly naše knihy vyznamenány
diplomem uznání.

Líbí-li se i Vám tato sbírka knih a přejete-li si, aby ve vydávání této četby bylo pokračováno, doporučujte ji svým známým, mluvte, kritisujte a polemizujte o ní.

Podepsané nakladatelství je připraveno s radostí uvážiti všechny návrhy, směřující k ještě *většímu zkrášlení* obsahu i úpravy této knihovny.

Vytkněte, co se Vám nelíbí! Staňte se tak našimi spolupracovníky.

Oznamte nám laskavě adresy čtenářů.

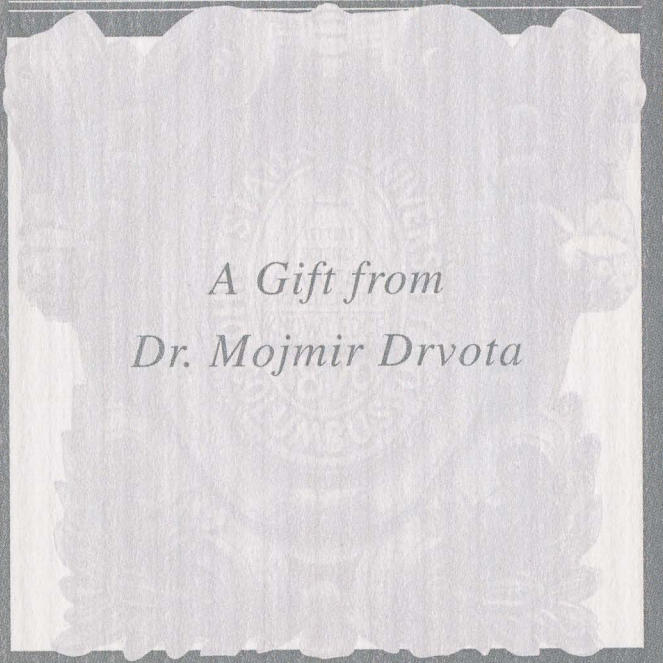
NAKLADATELSTVÍ B. HENDRICHA

HENDRICHOVA KNIHOVNA

iv. I. Manzoni A.: Snoubenci, S dřevorytem V. Fialy,	Kč
632 stran 8°	58.—
Totéž, vázané	73.—
Totéž, v celokožené vazbě o Kč 120.— více.	
iv. Giraudoux Jean: Dívka na území mužů. S barevnou obálkou J. Šímy, 142 str. 8°	18.—
Totéž, vázané	26.—
iv. G. G.: Nejkrásnější na světě, 252 str. 8°	27.—
Totéž, vázané	35.—

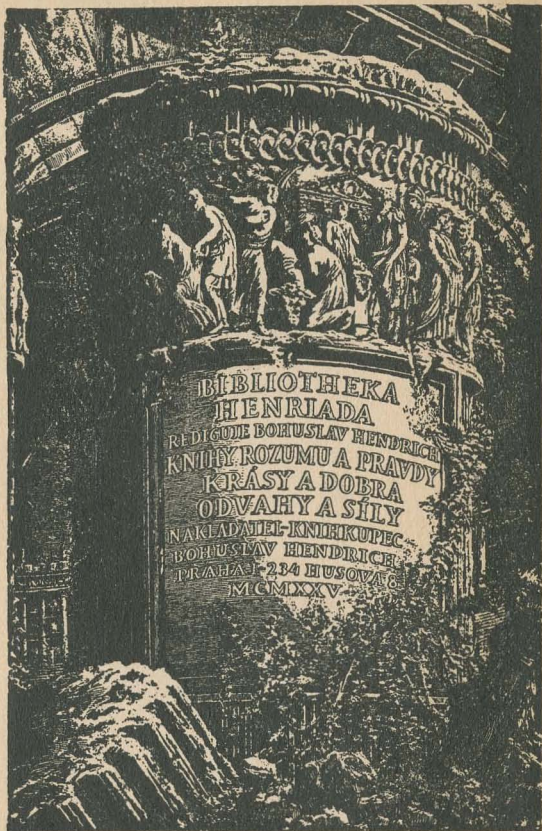
MOUDROST STOIKA EPIKTETA

THE OHIO STATE UNIVERSITY

*A Gift from
Dr. Mojmir Drvota*

UNIVERSITY LIBRARIES

BIBLIOTHEKA
HENRIADA
REDIGUJE BOHUSLAV HENDRICH
KNÍHY ROZUMU A PRAVDY
KRÁSY A DOBRA
ODVAHY A SÍLY
NAKLADATEL-KNĚHKUPEC
BOHUSLAV HENDRICH
PRAHA I-234 HUSOVA 6
MCMXXV

MOUDROST
STOIKÁ
EPIKTETA

Přeložil

PROF. DR. JOS. HRŮŠA

1 9 3 8

Nakladatel Bohuslav Hendrich knihkupec

Praha I-234, Husova 8

Všechna práva vyhrazena.

Snášej a zdržuj se!

Epiktetos.

O jeho životě víme velmi málo spolehlivého. Již starověké zprávy o něm jsou hodně nepřesné a odporují si. Ani jeho věk není bezpečně zjištěn; obecně se může říci, že žil v druhé polovici I. století a v první polovici II. století, tedy asi 50—130 po Kr. Pocházel z Frygie, v Římě otročil v domě jakéhosi Epafrodita. Pán poznav jeho nadání dal ho vyučovati ve filosofii u Musonia Rufa. Epiktet se oddal filosofii stoické. Byv propuštěn na svobodu vyučoval v Římě a těšil se veliké přízni a oblibě. R. 94 byl spolu s jinými filosofy vypověděn a odstěhoval se do Nikopole, kde zemřel.

Jeho učení je učení staroattické stoy namířené na cíl praktický. Jádrem je výklad o dobru a zlu. Epiktet učí, že dobro a zlo jsou věci zcela závislé na naší vůli. Vrchol dobra je rozumný způsob praktického života. Člověk žije v společnosti, proto se všechno myšlení i konání musí řídit zřetelem společenským. Lidé jsou špatní, protože nevědí, co je dobré. Snášejme tedy chyby bližních a nehněvejme se na ně. I špatní jsou nutnou součástí světa řádně

řízeného božskou prozřetelností. Šťasten jest, kdo dobře plní úkol od Boha určený; v tomto konání dobra nemůže mu překážet nikdo.

Epiktetův význam pěkně vystihl Stiebitz: „Byla to duchaplná, mravně silná osobnost. Žádal, aby se člověk bez odporu podřizoval světovému řádu, potlačoval sobectví a sloužil bližnímu.

Epiktet sám nepsal. Jeho učení zachoval Arrian. Máme čtyři knihy Rozprav (diatribai), zřejmě jen část většího celku, a Rukověť (encheiridion), která heslovitě zachycuje výtah z veškeré Epiktetovy moudrosti.

Můj výbor z Epiktetových „Rozprav“ (podle vydání Schenklova) je spolu s výborem z Plotinových „Ennead“ první větší výbor z obou těchto poklasických filosofů, vydaný v českém jazyce.

Prof. Dr. Josef Hruša.

V Praze v září 1937.

O pokroku v sebevzdělání.

Ježto se někdo od filosofů naučil, že se žádost vztahuje na dobro, vystříhání však na zlo; ježto se dále naučil, že člověk nenabude blaha a duševního klidu prostého vášní jinak, než když v toužení nepochybí a ve vystříhání se nedá strhnouti, takový pokročilý člověk žádost ze svého nitra úplně vypověděl a vypudil; vystříhání však užívá jen ve věcech, které se týkají vůle. Neboť vystříhá-li se něčeho, co nenáleží do oblasti vůle, ví, že někdy i přes svou opatrnost upadne do něčeho a bude nešťasten. Jestliže však ctnost takto ohlašuje, že opatří blaženost, duševní klid a blaho, musí zajisté také pokrok k ní být pokrok ke každé z těchto tří věcí. Neboť k čemu vede dokonání věci najednou, k tomu je pokrok vždy pouhým přibližováním.

Proč tedy uznáváme, že ctnost je něco takového, pokrok však hledáme a ukazujeme na jiných věcech? Co je dílo ctnosti? Blaženost. Kdo tedy pokračuje? Snad ten, kdo přečetl mnoho knih Chrysippových? Pochopit Chrysippa! Je tohle snad ctnost? Neboť je-li tohle

ctnost, není pokrok zřejmě nic jiného než rozumět mnohým ze spisů Chrysippových. Jenže my uznáváme, že ctnost nese s sebou něco jiného, a něco jiného věříme o blížení k ní, o pokroku. — Věru, člověče, děláš veliký pokrok. Ale jaký pokrok? Proč se mu posmíváš? Proč jej odvádíš od vědomí vlastní špatnosti? Neukážeš mu dílo ctnosti, aby věděl, kde má hledat pokrok? Hledej jej tam, nešťastníče, kde je také tvé dílo. Jenže kde je tvé dílo? V toužení a vystříhání, aby ses zbavil chyb a neupadal do chyb; v odhodlání jednati nebo nejednati, aby ses nedopouštěl chyb, v souhlase a v zdržování, abys byl prost šalby. Na prvním místě však a nejnutnější jest první (t. j. žádost a vystříhání). Snažíš-li se však s třesením a zármutkem vystříci se nehod, jak pak ještě pokračuješ?

Ukaž mi tedy svůj pokrok zde; jako kdybych řekl zápasníkovi: Ukaž mi svá záda! A on by na to řekl: Viz zde mé činky. Klidť se i se svými činkami! Chci vidět to, co ty činky dokázaly. — Vezmi (Chrysippova) pojednání o rozhodování a viz, jak jsem je četl já. — Otroku! Tohle nehledám, nýbrž jak ty se od-

hodláváš k činu nebo k nečinnosti, jak ty toužíš nebo se vystríháš, jak si umínuješ, jaké předsevzetí děláš, jak se připravuješ? Zda přirozeně či proti přírodě? Neboť, jestliže přirozeně, ukaž mi to a já ti řeknu, že pokračuješ. Avšak jestliže proti přírodě, jdi a nevykládej jen knihy, nýbrž podobné piš. Co ti to prospěje? Nevíš, že celou knihu dostaneš za pět denárů? Domnívá se tedy vykladač, že stojí za více než pět denárů. Nehledejte tedy nikdy jinde dílo a jinde pokrok.

Kde je tedy pokrok? Kdyby někdo z vás — odvraceje se od věcí vnějších — věnoval se své vůli a vypracoval a utvářel ji tak, že by ji uvedl veshodu s přírodou, učinil ji vznešenou, svobodnou, nepoddajnou, věrnou a skromnou a při tom se naučil, že by, touže po tom, co u něho nestojí, nebo se tomu vyhýbaje, nemohl být ani věrný ani svoboden, nýbrž že by nutně oním jsa obklopen sám zároveň s tím byl zmítán sem a tam, sám sebe nutně musí podřizovat jiným, kteří si ono mohou opatřit nebo tomu zabránit. A jestliže, hned jak ráno vstane, stále jen na to má pozor a toho si hledí, koupá se jako věrný, jí jako skromný a

rovněž při každé naskytnuvší se látce dělá jen nejlepší, jako běžec činí vše jako běžec, zpěvák jako zpěvák: ten vskutku pokračuje, ale nikoli ten, který nazdařbůh do ciziny cestuje, aby slyšel filosofy, na př. do Athén nebo do Nikopole. Jestliže však napjatě zkoumá pohotovost v knihách a vypracovává ji, a k tomu se ještě ubírá do ciziny, tomu pravím, aby se hned vrátil domů a věnoval se tam svým věcem. Neboť to, za čím cestuje, není nic; nýbrž ono je něco, *myslit na to*, jak ze svého života vymýtiti zármutek a bědování, všechna „ach!“ a „já nešťastný“, nehody a neštěstí. Učit se, co je smrt; co vyhnanství, žalář, bolehlav. Aby mohl ve vězení říci: Milý Kritone, líbí-li se tak bohům, staniž se tak. A nikoli: Já nešťastný stařec, pro tohle jsem zachoval své šediny? Kdo takto mluví? Myslíte, že vám snad budu jmenovat někoho neslavného a z nízkého rodu? Neříká to sám Priamos? Sám Oidipus? Všichni králové to říkají. Neboť co jiného je tragedie než zveršované vyličení vášní lidí, kteří žasli nad vnějšími věcmi? Jestliže však někdo sám (od básníků) byv ošálen musil poznati, že z vnějších věcí, nikoli z věcí podro-

bených vůli, nám nezáleží na ničem, přeji sobě takový podvod, kterým budu žít šťastně a nerušeně. Vy však přihlížejte sami k tomu, co chcete.

Co nám tedy dává Chrysippos? Abys věděl, praví, že není nepravé to, z čeho vzejde blaženost a duševní klid. Vezmi mé knihy a poznáš, že to, co mě osvobozuje od vášní, zcela se shoduje s přírodou. Ó, jaké štěstí, ó toho velikého dobrodince, který k němu ukázal cestu! Triptolemovi tedy vystavěli lidé chrám i oltáře, protože nám dal mírnou potravu. Tomu však, kdo našel pravdu a osvítil ji a roznesl všem lidem, pravdu vedoucí nikoli k pouhému životu, nýbrž k *dobrému* životu, kdo z vás za to postavil oltář nebo vystavěl chrám nebo aspoň věnoval sochu nebo za to poděkoval bohu? Za to, že nám dali révu nebo pšenici, jim obětujeme; že však v lidské duši nechali vzejít a uzrát tak skvělý plod, kterým nám chtěli ukázat pravou podstatu blaženosti, za to Bohu nepoděkujeme?

Proti pochybovačům.

Těžko je najít rozumové důvody, kterými bys člověka odporujícího věcem docela samozřejmým přesvědčil o opaku. Ale příčina toho není v jeho síle, ani v slabosti poučovatelově, nýbrž jestliže se někdo zatvrdil jako kámen, co bys u něho pořídil rozumnými řečmi?

Zatvrzení je však dvojí: zkamení mysl a zkamení cit; je-li někdo hotov nesouhlasit se samozřejmými věcmi a držet se opaku. Avšak většinou se bojíme jen ustrnutí tělesného a snažíme se stůj co stůj neupadnout v takový stav. Ztrne-li však duše jako mrtvé tělo, nezáleží nám na tom nic. A přece, u Dia, octne-li se naše duše někdy v tom stavu, že nemůže v myšlení jíti dále a tedy nemůže ani nic chápat, máme za to, že takovému člověku je zle. Když však umře stud a skromnost, říkáme tomu dokonce ještě síla.

Sis toho vědom, že bdíš? Odpoví: Nejsem; vždyť ani tehdy ne, když se v spánku domnívám, že bdím. — Neliší se tedy tato představa od oné v ničem? V ničem! — A s tímhle

člověkem bych měl ještě mluvit? Jaký oheň, jaké železo bych mu měl přinést, aby pocítil, že je mrtev? Cítí, ale dělá, že necítí. Je ještě horší než mrtvý. Rozpor neuznává. Je to zlý stav. On jej uznává, ale nedá se pohnout, neodchází. Stav se ještě zhoršuje. Stud a skromnost jsou mu odňaty; ale myšlení zbaven není, to jen zdivočelo. A tomu mám říkat síla? Bůh uchovej! Nemám-li to říkat i o nestydatých, kteří přede všemi dělají a mluví to, co je napadne.

O prozřetelnosti.

Snadné jest velebit prozřetelnost za vše, co se na světě děje, má-li člověk v sobě tyto dvě potřeby, schopnost pochopit, co se děje s každou věcí, a schopnost k vděčnosti. Není-li tomu tak, tu někdo neuzná potřebnost toho, co se děje, někdo zase nebude za to vděčen, ani kdyby uznával, že je to užitečné. Kdyby byl Bůh stvořil barvy, ale nestvořil způsoblost viděti je, k čemu by to bylo dobré? K zho-
la ničemu. A zase naopak, kdyby byl stvořil sílu viděti, ale nebyl by stvořil věci tak, aby

byly podrobeny vidění, k čemu by to bylo dobré? Opět k ničemu. A což kdyby byl sice stvořil obojí, ale světlo nikoli? Zase by to nic neprospívalo. Kdo je to tedy, kdo vše upravil vhodně k jiné věci? Kdo upravil meč podle pochvy a pochvu podle meče? Nikdo? A přece ze zřízení hotové věci samé leckdy dokazujeme, že je to dílo nějakého umělce a že není seřízeno náhodou, jak je seřízeno. Odkazuje tedy vše k umělci, ale viditelné věci a zrak a světlo k němu neodkazují?

Toto zařízení rozumu, kterým my nejen dostáváme vnitřní otisky vnímatelných věcí, na které narážíme, nýbrž ještě také z toho něco vybíráme a od toho odbíráme a k tomu přidáváme, a leccos z toho skládáme (tvoříce pojmy), ba, žitě Zeus, z lecčeho usuzujeme na jiné blízké věci — což ani taková zkušenost nemůže leckoho přiměti k tomu, aby neopomíjeli umělce? Neboť jinak jsou nám povinni vyložit, co je příčinou všeho toho a jak je možné, že se tento umělecký zázrak děje bezděky sám od sebe?

Co tedy? Děje se tak jen nám lidem? Mnoho sice jen nám, čeho rozumné bytosti hlavně

potřebovaly, mnohé věci však, jak shledáš, jsou nám, rozumným bytostem, společné s nerozumnými. Proniká tedy i těmto do vědomí, co se děje? Naprosto ne. Neboť jiná věc je užití, jiná její rozumové pochopení. Bůh sice k úplnosti světa potřeboval i oněch bytostí, které představ jen užívají, i nás, kteří užívání chápeme rozumem. Proto oněm stačí jísti a píti, odpočívati a co ještě ony bytosti dělávají. Nám však, kterým dal mohutnost rozumem (věci) poznávati, to již nestačí; nýbrž nejednáme-li správně a uspořádaně a podle přirozenosti a zřízení každé věci, nedojdeme svého cíle nikdy. Neboť čeho zařízení jsou různá, toho různá jsou i díla a cíle. Je-li zařízení něčeho toliko užívající, tomu stačí užívání představ ať kterýmkoli způsobem. Ale čeho zařízení provází užívání též rozumem, to svého cíle nedojde nikdy, nepřidruží-li se k tomu ještě také náležitý způsob (užívání). Co tedy? On (Bůh) to zařizuje tak, aby něco bylo k jídlu, něco aby sloužilo při polní práci, něco aby dávalo sýr, něco zase k jinému užitku. Ak čemu by při tom potřebovalo provázeti představy rozumem a rozeznávati je? Člověka však u-

vedl jako pozorovatele, aby si hleděl Boha a jeho díla; ale nejen jako pouhý pozorovatel, nýbrž i jako jejich vykladač. Proto člověka nectí začínati a přestávati, kde přestávají i nerozumná zvířata, nýbrž spíše mu náleží sice tam začínati, ale přestávati teprve tam, kde u nás přestává přirozenost. Ta však přestává při uvažování a rozumovém pojmání věcí a při způsobu života shodném s přírodou. Přihlížejte tedy k tomu, abyste nezemřeli, aniž jste tohle vzali v úvahu.

Cestujete do Olympie, abyste viděli Feidiovo dílo, a každý z vás by měl za neštěstí, kdyby zemřel, aniž je viděl. Kam však vůbec není třeba cestovat, nýbrž kde každý z vás již jest a díla má před sebou, o tom uvažovat a tomu rozumět si nepřejete? Neuvědomíte si tedy, ani kdo jste, ani proč jste se narodili, ani k čemu jste dostali své pozorovací schopnosti. Avšak v životě se děje všelicos nepříjemného a těžkého. V Olympii nikoli? Netrpíte vedrem? Stísněností místa? Špatnou koupelí? Když prší, nepromoknete až na kůži? Neobtěžuje vás lomoz a křik a jiné nesnáze? Myslím však, že to vše snášíte a přestojíte, protože proti to-

mu stavíte nádheru podívané na ono dílo. Ale což jste nedostali síly k tomu, abyste mohli snášeti, co vás v životě potká? Nemáte statečné srdce, ani mužnost? ani pevnost a vytrvalost? A jsem-li velkodušný, co mi ještě záleží na tom, co mě může potkati? Co by mě mohlo přivésti z míry nebo rozrušiti? Co se mi bude zdát bolestné? Nemám-li užívati oné síly k tomu, k čemu jsem ji dostal, či mám při tom, co mě potkává, truchliti a bědovati?

Ano, ale mám rýmu! — K čemu tedy máš ruce, otroku? Ne-li k tomu, aby sis utřel nos? — Je tedy rozumné, že je na světě rýma? — Oč lépe jest utřít si nos než naříkat? Anebo co myslíš, byl by Herakles, kdyby nebyl býval onen lev a saň a laň a kanec a nespravedliví divoši, které zahnal a očistil od nich zemi? A co by byl vykonal, kdyby oněch netvorů nebylo bývalo? Byl by se asi zaobalil a spal? Nebyl by se tedy především vůbec stal Heraklem, kdyby byl v takové bujnosti a klidu proklímal celý život. A i kdyby se jím byl stal, co by byl prospěl? K čemu byly jeho svaly a ostatní síla a vytrvalost a statečnost, kdyby ho nebyly burcovaly takové okolnosti a příleži-

tosti, na kterých se cvičil. Co tedy? Musíš ty sám sobě připravovat taková nebezpečí a sám je vyhledávat? Odněkud si opatřit lva, kance nebo saň vyvléci na souši? Bláznovství a pošestilost! Ale jestliže oni netvoří povstali a byli objeveni, byli prospěšni k tomu, že objevili Herakla, který se na nich cvičil.

Nuže vzhůru! Po tom, co jsi slyšel, přihlížej i ty k silám, které máš. A až je poznáš, řekni: Uveď mě nyní, Die, do jak velikého nebezpečí sám chceš. Já zajisté jsem vyzbrojen zbrojí, kterou tys mi dal, a mám možnost, vyzdobit se tím, co mě potká. Ale ne! Sedíte zde a třesete se, aby na vás nic nepřišlo. Bědujete a truchlíte, naříkajíce, že vás něco potkalo. Potom obviňujete bohy, neboť z takové slabosti nevyplyne než hřích. A přece vám bůh nejen dal tu sílu, kterou můžeme přestáti vše, neponížení a nezlomení, nýbrž, jak slušelo dobrému králi a pravému otci, dal nám to bez omezení, bez nucení a bez překážek, a nám nechal na vůli, sám si nad tím moc nevymíniv, to krotiti, omezovati a tomu překážeti. Ač je vám docela volno toho užívat a jste svobodni, přece toho neužíváte a nejste si toho

vědomi, co jste dostali a od koho, nýbrž sedíte truchlice a vzdychající, jedni samého dárce nevidouce a za dobrodince neuznávající, druzí ze slabosti uchylující se k tupení Boha a žalobám na Boha. A přece ti ukáží, že máš podnětů dost a že jsi vyzbrojen velkodušností a mužností; které důvody máš však ty, abys (Boha) tupil a na něho žaloval, ukaž zase ty mně!

Nadání je nevzdělaným nebezpečné.

Jako je možné stejnovýznamné věty mezi sebou několikrát změnit, tak je možné změnit také různé způsoby slovních útoků a povzbuzování, řečnických soudů atd. Na př. tohle:

Jestliže sis vypůjčil a nevrátil, jsi mi dlužen;
ty sis ani nevypůjčil, ani nevrátil;
tedy: nejsi mi nic dlužen.

Obratně provádět tyto obměny nesluší nikomu tak dobře jako filosofovi. Neboť je-li zámlka (enthymema) neúplný syllogismus, je zřejmé, že člověk dobře cvičený v úplném syllogismu bude i v neúplném neméně dobrý.

Proč se tedy takto necvičíme, jednak sami

sebe, jednak vespolek? Protože již nyní, ač v tom nejsme cvičeni a nejsme zdržováni péčí o mravnost, aspoň ode mne nikoli, přece v ctnosti nepokračujeme. Čeho se tedy máme nadíti, jestliže k tomu přibereme ještě také toto zaměstnání? A zejména, když by přibylo nejen jako zdržení od nutnějších věcí, nýbrž též jako nikoli nevýznamný podnět k domýšlivosti a nadutosti. Neboť síla útoku a přemluvy je veliká, obzvláště je-li pěstována častěji a sdružena s nějakou slovní ozdobou. Vždyť vůbec každá obratnost, daná nevzdělanému a slabému, přináší s sebou nebezpečí, že tací lidé pro ni velmi zpyšní. Neboť čím bys mohl mladíka, který tím vyniká, přemluvit, že se nemá státí přídavkem k oněm schopnostem, nýbrž že si je sám má osvojit? Zdaž nezavrhne všechny takové domluvy a nebude mezi námi choditi s hlavou vztyčenou a nadutý? Nebude snášet, aby na něj někdo útočil a připomínal mu, co opustil a kam se odklonil?

Co tedy? Což Platon nebyl filosof? Hippokrates nebyl lékař? A přece vidíš, jak krásně Hippokrates mluví. Mluví snad Hippokrates tak, pokud je lékař? Proč pleteš věci, které se

náhodou vyskytly u týchž lidí? Byl-li Platon veliký a krásný, musím se také já vynasnažit státi se velikým nebo krásným? Jako by to nutně náleželo k podstatě filosofie, poněvadž kdysi jeden filosof byl krásný a zároveň filosof. Což si nechceš uvědomit a rozlišit, čím se lidé stávají filosofy a co jim náleží jen tak? Nuže, kdybych já byl filosof, musili byste i vy zchromnouti? Co tedy? Zavrhuji snad ony síly? Bůh uchovej! Tak málo jako sílu viděti. Přece však, kdyby ses mne zeptal, co je statek člověka, nemohl bych než odpovědět: výběr v užívání představ.

Co slibuje filosofie?

Když ho kdosi prosil o radu, jak by mohl přemluvit bratra, aby mu přestal být nepřitelem, pravil: Filosofie neslibuje, že člověku opatří něco z vnějšího světa; sice by se pouštěla do něčeho, co jí nenáleží. Neboť jako tesař pracuje s dřevem, litec s mědí, tak látkou umění žíti je sám život každého z nás. Což tedy život bratra? Ten náleží zase jeho umění. Pro tvé je však věc vedlejší, jako pole, jako zdraví,

jako sláva. Avšak filosofie z toho neslibuje nic. „Za všech okolností zachovám ovšem vládnoucí díl v člověku, ducha.“ Čí? „Toho, v kom jsem.“ Kterak by se mělo stát, aby se na mne již nehněval? — Přiveď mi jej sem a já mu to povím. Tobě však nemám o jeho hněvu co říci.

Když však radu hledající řekl: „Hledám, jak bych se mohl zachovat přirozeně, i kdyby se bratr se mnou nesmířil“, pravil: „Nic velkého se neděje rázem, ba, ani hrozen ani fík. Řekneš-li mi nyní: chci fík, odpovím: k tomu je třeba času; nech jej nejdřív vykvést, potom nasadit plod, konečně uzrát. Ani plod fíkovníku nevznikne naráz a nedospěje za hodinu: a ty bys chtěl plod lidského ducha získati tak rychle a tak snadno? Pravím ti: Netěš se!“

O prozřetelnosti.

Nedivte se, že ostatní živočichové mají připraveno to, čeho potřebují k žití, nejen pokrm a nápoj, nýbrž i lože, a že nepotřebují ani bot a pokrývek, ani šatu jako my. Vždyť by nebylo bývalo prospěšné stvořiti to, co bylo

ručeno ke službě jiným, tak, aby samo potřebovalo jiných věcí. Neboť hleď, jak by to bylo, kdybychom se musili starat nejen o sebe, nýbrž také o ovce a osly, aby měli, do čeho se obléknout a co obouvat, co žrát a co pít? Ale jako vojevůdce dostane vojáky obuté, oblečené a ozbrojené — neboť kdyby plukovník měl obcházet a tisíci mužů shánět boty a šaty, bylo by to věru zlé — tak také příroda to, co je připraveno nám sloužit, sama vyzbrojila a učinila, aby další péče již nepotřebovalo. Proto žene stáda ovcí jedno malé dítě prutem. My však opomíjíme být za to vděční, že se o ně již nemusíme starat tak jako o sebe, a naříkáme na Boha. A přece by, žitvě Zeus a ostatní bohové, skromnému a vděčnému stačila jediná ze stvořených věcí, aby si byl vědom prozřetelnosti. Neuvedu nyní nic velikého, nýbrž jen to, že z trávy vzniká mléko a z mléka sýr a ze srsti vlna. Kdo tohle udělal nebo vymyslíl? Řekne: nikdo. Ó té veliké nevšímavosti a nestoudnosti!

Nechme hlavních děl přírody a všimněme si jen jejích vedlejších úkonů. Je něco neužitečnějšího než chlupy na bradě? Ahle! Zdaž pří-

roda také jich neužila co nejvhodněji? Nerozlišila jimi pohlaví mužské od ženského? Což již zdaleka nevolá přirozenost každého z nás: „Jsem muž; přibližuj se ke mně jako k muži, mluv se mnou tak, nehledej nic jiného; viz jeho znamení!“ Naopak ženám odňala vousy, právě jako zase do hlasu přimísila trochu něhy. Či ne? Měla snad nechat živé bytosti nerozlišeny a uložit každému z nás, aby hlásil: „Jsem muž“? Jak pěkné, slušné a důstojné je to znamení! Oč krásnější než hřeben kohoutí? Oč nádhernější než hříva lví? Proto má člověk boží znamení zachovávat, neodhazovat ho, a pokud na nás jest, pohlaví jím rozlišovat.

Jsou snad tohle jediná díla prozřetelnosti na nás? Řeč by nestačila vychválit ji po zásluze a zpodobit. Neboť kdybychom měli rozum, co jiného bychom všichni společně a každý zvlášť měli dělati, ne-li opěvat a velebit *božstvo* a vypočítávat jeho dobrodiní? Neměli bychom orajíce a kopajíce zpívat chvalozpěv na Boha? Rovněž u jídla. „Veliký je Bůh, že nám dal tyto nástroje, kterými můžeme vzdělávat půdu. Veliký je Bůh, že nám dal ruce,

jícen, kterým požíváme, a žaludek, abychom nenápadně rostli a spíce mohli dýchatí.“ Tak by měl každý při všem velebit a zpívat největší a nejbožštější chvalozpěv, že nám (Bůh) dal způsobilost rozumem sledovat vývoj věcí a v pořádku jich užívat. Co tedy? Protože mnozí jste slepí, neměl by být jeden, který by to místo zaujal a za všechny Boha písni velebil? Co také může chromý stařec více než chválit Boha? Kdybych byl slavík, dělal bych to, co sluší slavíkovi; kdybych byl labuť, co labuti. Ale protože jsem nadán rozumem, musím velebit Boha. To je můj úkol; já jej dělám a tohoto místa neopustím, dokud mi bude popřáno. Ani vás neustanu vybízet rovněž ke zpěvu.

Nezlob se na chybuující.

Je-li pravda, co říkají filosofové, že prý všechno lidské konání má jediný původ: jako příčinou souhlasu je představa, že něco je, a zamítnutí představa, že něco není, a zadržení úsudku představa, že něco je nejisté, tak též příčina touhy je v domnění, že je něco pro-

spěšné. A je-li nemožné, aby člověk něco jiného měl za prospěšné, ale po něčem jiném toužil, něco jiného měl za vhodné, ale rozhodoval se pro něco jiného, proč se ještě tak často na jiné zlobíme? — Jsou zloději, řekne kdosi, a lupiči. — Co pravíš, zloději a lupiči? Mýlí se v podstatě dobra a i zla. Máme se tedy na ně zlobit či jich litovat? Ukaž jim omyl a uvidíš, že se zbaví chyby. Když neprohlédnou, neznají nic vyššího než to, co se jim zdá dobré.

Neměl by pojit tenhle loupežník a tuten cizoložník? Naprosto ne! Řekni raději: tento chybující, v pojmu vznešenosti se mýlící a zaslepený, že sice zrakem rozezná černé a bílé, ale rozumem nerozeznává dobré a zlé, neměl by zajít? Budeš-li takto mluvit, poznáš, jak nelidské je, co říkáš, a jak se tvůj výrok podobá výroku: neměl by pojit tenhle slepec a tuten hlušec? Neboť je-li ztráta největšího statku největší škoda, největší statek však u každého je vůle, jaká má být, a někdo je o ni připraven, proč se ještě na něj zlobíš? Člověče, je-li již nutné, aby ses pro cizí zlo nějak zachoval, neměj k němu nenávisti, spíše ho

polituj a odklid' tyto nenávistné projevy nepřátelství. Zastav takové řeči, v kterých mnozí chybujícím lidem nadávají, proklínají je a zasypávají nenávistí. Odkudpak jsi najednou získal tolik moudrosti, že jsi k chybujícím tak trpký? Proč se na ně zlobíme? Protože nám odnímají to, čemu se podivujeme. Neměj zalíbení v svém oděvu a nebudeš se zlobit na zloděje. Nezbožňuj svou krásnou ženu a nebudeš se zlobit na svůdce. Věz, že zloděj a cizoložník nemá místa u toho, co je tvé, nýbrž u cizího, co tobě nenáleží. Pustíš-li to s myslí, nepokládáš-li to za nic, na koho se budeš ještě zlobit? Ale dokud se v tom zhlížíš, zlob se spíše na sebe než na ně. Dobře uvažuj: Ty máš pěkné šaty, tvůj soused nemá; ty máš okno, chceš je vyvětrat. On neví, co je lidské dobro, nýbrž domnívá se, že dobro je mít krásné šaty; totéž, co i ty se domýšlíš. Proč by neměl přijít a vzít si je? Ukazuješ-li chtivému člověku koláč a potom jej sám jíš, divíš se, že ti jej chce vyrvat? Nedráždí ho! Neměj oken, nevětrej šatů! Do nedávna jsem měl i já u oltáře bůžků rodinného krbu železnou svítilnu, jednou jsem zaslechl šramot u okna, přiběhl

jsem a shledal, že svítlna byla ukradena. Tu jsem si pomyslíl, že zloděj se dal asi zlákat svůdnou představou. Co teď? Zítřa, řekl jsem si, najdeš si hliněnou. Neboť ztrácíme jen to, co máme. „Přišel jsem o šaty“ — měl jsem tedy šaty. „Bolí mě hlava.“ Přece ne od rohů? Proč se tedy zlobíš? Ztráty, bolesti týkají se týchž předmětů jako majetek.

„Ale tyran mě dá spoutat.“ Co? Nohu. „Dá useknout.“ Co? Hlavu. Co však nespoutá ani neutne? Vůli. Proto staří doporučovali: Znej se! Měli bychom se tedy, pro bohy, cvičit počínající s věcmi malými a od nich pokračovat k větším. „Bolí mě hlava.“ Neběduj: ach! „Bolí mě boltec.“ Neběduj: ach! — Neříkám, že se nesmí vzlykat; vzlykej si, ale jen ne *uvnitř*. Přináší-li ti otrok obvaz příliš pomalu, nekřič, nerozplývej se nářkem a neříkej: „Všichni mě nenávidí.“ Neboť kdo by neměl nenávidět takového člověka? Opíraje se o tyto zásady, ubírej se dále se vzpřímenou hlavou a svobodně. Nespolehej na velikost těla jako zápasník; neboť nemáš být nepřemožitelný po té stránce jako osel.

Kdo tedy je nepřemožitelný? Ten, koho

nepřivede z míry nic nedobrovolného. Probírám od nynějška každé postavení a táži se jako u zápasníka: „Tento v prvním boji, do kterého byl vylosován, zvítězil. Což v druhém? Bude-li vedro? Jak bude v Olympii?“ Rovněž zde: Hodíš-li mu nějaký peníz, zamítne jej. Což když nějaké děvče? Což potmě? Což když trochu slávy? Což potupu? Což pochvalu? Což smrt? To vše může překonati. Což má-li horečku? Což je-li opilý? Ve vzteku? Ve spaní? To je mi zápasník, kterého nepřemůže vůbec nikdo.

Jak se chovat k tyranům?

Má-li někdo nějakou přednost nebo se domnívá, že ji má, ale nemá, bude, je-li nevzdělaný, zcela jistě na ni pyšný. Na př. tyran řekne: „Jsem ze všech nejmocnější.“ A co mi můžeš opatřit? Můžeš mi zjednat neomezenou touhu? Odkud? Nemůže tvá zdrženlivost upadnout právě do toho, čeho se vystřihává? Je tvé rozhodnutí neomylné? A odkud máš tyto přednosti? Na lodi jsa, spoléháš na sebe či na znalce plavby? Ve voze na koho,

ne-li na znalce jízdy? Což v ostatních umě-
ních? Rovněž tak. Co tedy dokážeš? „Všichni
mi slouží a mají mě v úctě.“ Také já sloužím
talíři, myji jej a osušuji, a olejníčce zatloukám
hřebík. Nu, jsou tyhle věci mocnější než já?
Nejsou, avšak nějak mi prospívají; proto jim
sloužím. Dále. Což neposluhuji také oslu, ne-
myji mu nohy, nečistím ho? Nevíš, že každý
posluhuje sobě? Tobě však tak jako oslu! Ne-
boť kdo ti slouží jako člověku? Ukaž mi jej!
Kdo se chce stát tobě podoben? Kdo tě hor-
livě napodobuje jako na př. Sokrata? „Ale
mohu ti srazit hlavu.“ Máš pravdu; zapo-
mněl jsem, že se k tobě musíme chovat uctivě
jako k horečce a průjmu. A stavět ti oltář, ja-
ko je v Římě oltář zasvěcený Horečce.

Co tedy jest, co tak mnohé znepokojuje a
děsí? Tyran a jeho stráž? Kdepak! To, co je
svobodné od přírody, nemůže být rušeno ni-
čím a nemůže mu překážet nic než ono samo
sobě. Názory znepokojují. Neboť řekne-li ty-
ran někomu: „Přiváží tě za nohu,“ odpoví
ten, kdo si nohy váží: „Nedělej to, slituj se!“
Avšak ten, kdo ctí svou vůli, řekne: „Přivaž,
zdá-li se ti, že ti to pomůže.“ „Tebe to ne-

mrzí?“ „Ne.“ „Ukáži ti, že pánem jsem já.“ „Kdepak! Mne propustil na svobodu sám Zeus. Či si myslíš, že nechá zotročit svého vlastního syna? Ale budeš pánem mé mrtvolly; vezmi si ji!“ „Blížíš-li se ke mně, nebudeš mi tedy sloužit a prokazovat úctu?“ „Ne, nýbrž sobě. Chceš-li však, abych řekl, že také tobě, pravím ti: tak jako sloužím hrnci.“

To není sebeláska; neboť všechno živočišstvo je tak zařízeno, že vše dělá pro sebe. Vždyť i slunce dělá vše pro sebe, ba konečně i sám Zeus. Chce-li však být dárcem deště a zemských plodin a otcem bohů i lidí, uznáš přece sám, že by nemohl takové věci dělati a taková jména míti, kdyby neprospíval celku. A vůbec zařídil přirozenost rozumné bytosti tak, že nemůže dojíti žádného dobra sobě vlastního, nepřispívá-li sama nějak k obecnému dobru. Takto arci ona činnost „vše pro sebe“ již není nespolečenská. Neboť co očekáváš? Že někdo opustí sebe a svůj prospěch? A jak by ještě mohla být pro všechny bytosti jedna a táž vzpruha, náklonnost k sobě?

Co z toho tedy vyplývá? Platí-li o věcech nedobrovolných sporná mínění, že prý jsou

dobré i zlé, musíme ovšem tyranům sloužit a je ctít. Jen aby to přece byli tyrani, ale nikoli též jejich dvořané! Ale jak rychle člověk nabude rozumu, ustanoví-li jej císař nad hrnkem! Jak hned říkáme: „Felikion tlachal se mnou docela rozumně!“ Chtěl bych, aby byl zase sesazen ze služby komorníka, aby se ti opět zdál nerozumný. Epafroditos měl ševce, ale protože nebyl k ničemu, prodal jej. Potom se nějakým řízením stalo, že ho koupil císařský služebník. Stal se císařovým ševcem! Měl jsi vidět, jak si ho Epafroditos vážil! „Co dělá dobrý Felikion, prosím tebe?“ Když se nás ostatních někdo ptal, co dělá pán, radí prý se o něčem — s Felikionem. Což ho kdysi neprodal jako nepotřebného? Kdopak z něho tak rychle udělal chytráka? Tak tomu jest, když ctíme něco jiného než to, co je v naší vůli.

„Byl uznán za hodna úřadu tribuna lidu. Všichni, kdož ho potkávají, radují se s ním. Ten mu líbá oči, ten zase krk, otroci ruce. Jde domů, tam najde světla rozsvícena. Vystupuje na Kapitol a obětuje. Kdo kdy obětoval za to, že měl ušlechtilé mravní touhy? Že se

rozumně rozhodl? Neboť tam děkujeme bo-
hům za to, co považujeme za dobré.

Dnes se mnou kdosi hovořil o kněžském
úřadě kněze Augustova. Pravím mu: „Člo-
věče, nech toho, vydáš mnoho za nic.“ „Ale,“
pravil, „na smlouvách bude připsáno mé
jméno.“ — „Budeš tedy *vždy* se čtoucími a
budeš moci říci: „Mne k tomu připsali?“
Ale i kdybys nyní mohl být přítomen u všeho,
co uděláš po smrti?“ — „Mé jméno zůstane.“
— „Vytesej je do kamene a zůstane rovněž.
Než kdopak kromě Nikopole bude na tebe
vzpomínat?“ — „Budu nosit zlatý věnec.“ —
„Toužíš-li po věnci, posaď si na hlavu růžo-
vý; vždyť je na pohled krásnější.

Jak se bránit nebezpečí?

V nebezpečí se osvědčí *muž*. Proto buď
v nebezpečí pamětliv, že tě Bůh jako dohlži-
tel nad zápasem postavil proti hrubému jino-
chovi. Proč? praví. Aby se z tebe stal olym-
pijský vítěz; ale bez potu se jím nestaneš.
Mně se zdá, že nikdo neměl krásnějšího ne-
bezpečí než ty, zachováš-li se v něm jako zá-

pasník v boji s tvrdým nepřítelem. A nyní tě posíláme do Říma jako zvěda. Zbabělého zvěda však nikdo neposílá, aby snad, sotva zaslechne, že se někde něco šustlo, nebo zahlédne nějaký stín, přiběhl zděšen a hlásil, že jsou zde nepřátelé. Proto, přijdeš-li se zprávou, že se v Římě dějí hrozné věci, že smrt je strašlivá, strašlivé vyhnanství, hrozná potupa, hrozná chudoba, utíkejte lidičky, nepřátelé jsou zde — řeknu i tobě: „Jdi a předpověď sobě! Chybili jsme jen v tom, že jsme vypravili takového zvěda.“

Před tebou byl poslán jako zvěd Diogenes a ten nám hlásil jiné věci. Praví, že smrt není zlo, protože není ani žádná hanba. Praví, že sláva je šum bláznů. A co říkal o bolesti, o radosti, o chudobě? — Nahota je prý lepší než nachové roucho; podlaha bez koberců prý je k spánku lůžko nejměkčí. A jako důkaz přináší každému svou odvahu, svůj duševní klid, svobodu a konečně i skvělé a pevné tělo. Hlásí: „Nablízku není nepřítele, všude plno míru.“ Jak, ó Diogene? „Pohleď,“ praví, „zda jsem zasažen, zda jsem raněn? Utekl jsem snad před někým?“ Tohle je zvěd, jaký

má být. Ale ty přijdeš a vypravuješ nám páte přes deváté. Nevrátiš se hned a nepodíváš se důkladněji, bez bázně?

Co mám tedy dělat? Co děláš vystupuje z lodi? Bereš s sebou kormidlo nebo vesla? Co tedy s sebou bereš? Co je tvé, džbánec na olej, raneček. Také nyní, jsa pamětliv svého, ne-sáhneš nikdy po cizím. Řekne ti: „Odlož oděv se širokým nachovým rouchem!“ Hle, zde je oděv s úzkým pruhem. „Odlož i ten.“ Hle, zde jsem v obleku prostém. „Svlec se!“ Hle, zde jsem nahý. „Dráždíš však mou závist.“ Vezmi si tedy mé celé tělo. Mám se snad ještě bát toho, jemuž mohu hodit tělo? „Ale neudělá mne dědicem.“ Co tedy! Zapomněl jsem, že z toho mého nebylo nic? Jak to tedy nazýváme svým? Jako lože ve veřejné hospodě. Kdyby tobě hostinský, umíraje, odkázal postele (dobrá); ale když někomu jinému, bude je mít on a ty si vyhledáš jinou hospodu. Nenajdeš-li jí, vyspíš se na zemi, v dobré míře a chrápaje a jsa pamětliv, že tragedie mají své místo u bohatých a králů a tyranů; chudšas v tragedii není, leda ve sboru. Králové však začínají s dobrým: „Ozdobte palác věnci.“

Potom v 3. nebo 4. jednání: „Ach běda, Kithairone, proč jsi mne přijímal?“ Otroku! Kde jsou věnce, kde je koruna? Tělesná stráž ti nic nepomůže. Blížíš-li se tedy k některému z nich, pomysli, že se blížíš k tragédovi, nikoli herci, nýbrž samému Oidipovi. „Ale leckterý je blažen, neboť má s sebou veliký průvod.“ I já se přiřadím k mnohým a obcházím s mnohými. Hlavní však jest: Věz, že dveře jsou otevřeny. Nebuď bázlivější než děti, nýbrž jako děti řeknou: Už nehraji, když se jim hra již nelíbí, tak rci i ty, zdá-li se ti také tak: „Už nehraji“, a jdi. Zůstaneš-li však, neplač.

Nezlob se na nikoho.

Proč s něčím souhlasíme? Pro zdání, že to jest. Není tedy možné souhlasit s něčím, co, jak se zdá, není. Proč? Protože je v podstatě rozumu souhlasit s pravdou, nepravdu zavrhovat, ve věcech nejistých vyčkávat. Důkaz? Představ si, můžeš-li, že je noc. Není možná. Odmysli si, že je den. Není možná. Mysli si nebo nemysli, že hvězd je počet sudý. Nemožné. Souhlasí-li tedy někdo s nepravdou,

věz, že s nepravdou souhlasit *nechtěl*. Neboť každá duše jen nerada dá se oloupit o pravdu, jak praví Platon. Onomu člověku se zdálo, že nepravda je pravda. Nuže, máme i při konání podobnou zkušenost jako zde pravdu a nepravdu? Povinnost a co se povinnosti přičí, prospěšné a škodlivé, co mně náleží a co nenáleží a podobně. Může tedy někdo věřit, že je něco užitečné a přece to nedělat? Nemůže? Co praví Medea?

*Ač dobře vidím, že chci spáchat velký hřích,
je přece hněv můj silnější než rozvaha.*

Právě to, povolit hněvu a pomstít se manželu, považuje za prospěšnější než zachránit děti. Ano, ale mýlí se. Vylož jí jasně, že se mýlí, a neudělá to; než jí to však objasníš, může jíti za něčím jiným než za tím, co pokládá za dobré? Nemůže. Proč se tedy na ni hněváš, že nešťastná bloudí v největší věci a z člověka se stala zmijí? Neměl bys jí spíše litovat, jako litujeme slepých a chromých, právě tak i těch, kteří jsou v nejhlavnějších věcech oslepeni a ochromeni?

Kdo tedy nezaujatě má na paměti, že do-

mněnka je lidem měrou jejich konání, nebude se na nikoho zlobit, na nikoho horšit, nikoho tupit, na nikoho žalovat, nikoho nenávidět, u nikoho nenarazí. Tak veliké tedy a tak hrozné činy mají svůj původ ve zdání? Ve zdání a ne jinak. Ilias není než fantasie a užití fantasie. Alexandros pokládal za dobré unést Menelaovu ženu; Helena jít s ním. Kdyby byl Menelaos uznal za dobré pomyslet si, že být oloupen o takovou ženu je zisk, co by se bylo stalo? Nebylo by Iliady ani Odysseje. Na takové maličkosti závisí tedy věc tak veliká? Čemu říkáš: věc tak veliká? Války a rozbroje, smrt tolika mužů a rozboření měst? A co je na tom velikého? Nic. Co velikého je na tom, že pohynulo mnoho dobytka a mnoho ovcí a že shořelo nebo bylo rozmetáno mnoho hnízd vlaštovčích i čapích? Jsou si tyto věci podobny? Zcela podobny. Zašla těla mužů a těla dobytka a ovcí. Byly vypáleny domy; také hnízda čápů. Co je tu velikého nebo hrozného? Anebo mi ukaž, v čem se liší lidský dům od čapího hnízda jako obydlí? Leda v tom, že člověk staví domy z trámů, cihel a kamenů, čáp z proutí a hlíny. Tedy

čáp a člověk jsou si rovni? Jakže? Podle těla zcela rovni.

V ničem se tedy neliší člověk od čápa? Ano! Ale v těchto věcech se neliší. V čem se tedy liší? Hledej a najdeš, že se liší v jiných věcech. Uvažuj, zda ne tím, že rozumí tomu, co dělá? Zda ne vědomím o společenskosti? Věrností, stoudností, obezřelostí, rozumností? Kde je tedy na světě tolik zla i dobra? Tam, kde je ten rozdíl. Zachová-li se tohle všecko a zůstane-li zajištěno jako za hradbami, nepřijde-li nazmar ani stoudnost ani věrnost a rozumnost, ob stojí i on. Ale zanikne-li z toho něco a bude dobyto, je ztracen i on — a v tom je velikost. Veliký byl pád Alexandrův, řekne někdo, když Hellenové vtrhli do Troje a pustošili Troju a jeho bratři padli. Naprosto ne; neboť nikdo nepadá rukou druhého. Tehdy byla zničena jen čapí hnízda. Jeho pád nastal, když ztratil stud, věrnost, úctu k pohostinství, slušnost. Kdy upadl Achilleus do neštěstí? Když mu zahynul Patroklos? Chyba! Když se rozhněval, když plakal pro dívku, když zapomněl, že nežije proto, aby získával milenky, nýbrž aby bojoval.

To jsou lidské pády, to je obléhání, to je boření, když správné zásady jsou strhovány a přicházejí nazmar. Únosy žen, zotročování dětí, vraždění lidí, to tedy není žádné zlo? — Odkud máš tuhle domněnku? Pouč také mne! — Nikoli, nýbrž proč říkáš, že to vůbec není zlo? — Pojďme k základním pojmům, užíjme základních měřítek.

Neboť proto se nemůžeme dost vynadivit tomu, co se děje. Tam, kde chceme posuzovat váhu, nesoudíme ledabylo; kde měříme přímé a křivé, neměříme ledabylo; zkrátka, kde nám na tom záleží zvědět po každé pravdu, neudělá nikdo z nás nikdy žádnou ledabylost. Kde je však první a jediná příčina správného nebo chybného konání, zdaru nebo nezdaru, štěstí nebo neštěstí, jen tam jsme povrchní a unáhlení; nikde neužíváme ničeho podobného váze nebo pravítku. Něco se mi zdá, a hned dělám, co se mi zdálo. Neboť jsem mocnější než Agamemnon, než Achilles. Oni sice, řídíce se svým zdáním, dělali a trpěli veliké zlo, mně však mé zdání zcela stačí! Která tragedie má jinou příčinu? Co je Euripidův Atreus? Zdání. Sofokleův Oidi-

pus? Zdání. Foinix? Zdání. Hippolytos? Zdání. Nestarat se tedy vůbec o to, čím počínání zdá se vám to být? Ale jak se nazývají ti, kdož se řídí svým zdáním? Blázni. Chováme my se jinak?

Cizoložníkovi.

Když vykládal, že je člověk zrozen k věrnosti, a kdo ruší věrnost, že ruší podstatu člověka, namanul se k tomu jeden z těch, kteří se zdají učením; byl to muž, který byl jednou v městě dopaden při cizoložství. Epiktet pravil: Pustíme-li však věrnost, k níž jsme zrozeni, s mysli a požádáme manželky bližního svého, co děláme? Co jiného, než že v sobě boříme a rušíme. Co? Věrnost, stud a zbožnost. Jen to? Sousedství nerušíme? Přátelství? Pospolitost? Kam se to stavíme? Jak se mám s tebou stýkat, člověče? Jako se sousem, jako s přítelem? S jakým? S občanem? Co ti mám svěřit? Kdybys byl tak špatná nádoba, že by tebe nebylo lze užít k ničemu, vyhodili by tě na smetiště a ani tam by si tebe nikdo nevšiml. Ale když jako člověk nemůžeš

zastávat žádné místo člověka hodné, co s tebou máme počít? Neboť třebaže nemůžeš být přítelem, můžeš být aspoň otrokem? Kdo ti bude věřit? Nechceš snad také být pohozen na smetiště jako nepotřebná nádoba, jako rozbitý nočník? A tu řekneš: „Nikdo o mne nedbá, učence.“ Protože jsi špatný a nepotřebný. Jako kdyby se zlobily vosy, že se o ně nikdo nestará, nýbrž všichni se jim vyhýbají, a kde mohou, je pobíjejí. I ty máš takové bodlo, že, když jím zasáhneš, děláš bolest a neklid. Co s tebou máme počít? Není místa, kam bychom tě mohli postavit.

Co tedy? Což nejsou ženy podle své přirozenosti všem společné? I já to říkám. Neboť i podsvinče patří hostům společně. Ale jakmile se rozřezaly kusy, jdi a popadni kus vedlejšího hosta nebo jej tajně ukrad' nebo mlsně po něm sáhni, a nemůžeš-li urvat ani kousek, aspoň si omasti prsty a olizuj. Pěkný to soustolovník a sokratovský host! Dále, což divadlo není všem občanům společně přístupné? Ale když sedí, jdi, napadne-li tě, a vyhoď někoho z nich ven. Tak jsou společné i ženy. Když však zákonodárce jako hostitel je rozdělil, nevybereš

si i ty svůj podíl, nýbrž vezmeš potají a namlsáš se na kousku, který náleží jinému? „Ale já jsem učenec a rozumím Archedemovi.“ Rozuměj si mu tedy, buď cizoložník a nevěrník a místo člověka vlk nebo opice. Neboť co ti brání?

Začátek filosofie.

Začátek filosofie, aspoň u těch, kdož k ní vstupují náležitě a dveřmi, je vědomí své slabosti a nemohoucnosti v potřebách. Neboť přišli jsme na svět, ale nepřinesli jsme si od přírody pojem pravoúhlého trojúhelníka ani čtvrttónu ani půltónu, nýbrž učíme se tomu z odborného podání. A proto si ti, kteří to neznají, ani nemyslí, že to znají. Kdo však přišel na svět nemaje vrozeného ponětí o dobru a zlu, o kráse a ošklivosti, o tom, co sluší a nesluší, a o tom, co se má nebo nemá dělati? Proto všichni užíváme těchto slov a snažíme se prvotní pojmy přizpůsobit jednotlivostem. Jednal pěkně, náležitě, nenáležitě, byl nešťasten, šťasten, je nespravedlivý, spravedlivý: kdo z nás šetří těmito slovy? Kdo z nás odkládá

jejich užívání, dokud se tomu nenaučí, jako lidé neznalí čar a tónů? Příčinou toho jest, že jsme přišli na svět jakoby o leccčems už napřed poučení přírodou; z toho vycházíme a k tomu přibíráme zdání vědění. Neboť, řekne někdo, proč bych neuměl rozlišovat věci krásné a ošklivé? Což z toho nemám pojem? Máš jej. Nepřizpůsobuji ho jednotlivým věcem? Neupravuji ho správně? Toho se právě týká všecko zkoumání a zde vězí ten háček. Neboť od uznaných věcí vycházejíce, pokračují ke sporným pro nenáležitě uzpůsobení. Takže kdyby vedle onoho měli ještě toto, co by jim bránilo, aby nebyli dokonalí? Ale protože si myslíš, že obecné pojmy upravuješ náležitě k jednotlivostem, rci mi, odkud to máš? Mé mínění. Ale jiný má jiné mínění a domnívá se, že i on upravuje náležitě; či se nedomnívá? Domnívá se. Můžete tedy oba náležitě upravovat obecné pojmy v tom, kde jsou vaše mínění sporná? Nikoli. Můžeš nám pro další uzpůsobení jich ukázat něco lepšího, co by bylo významnější než tvé mínění? Nepočíná-li si blázen jinak děláje to, co uznává za krásné? Jemu tedy stačí toto měřítko? Nestačí.

Vystup tedy někam výše, než je tvé zdání.
Co je to?

Hle, to je začátek filosofie, uvědomění o sporu lidí mezi sebou, pátrání, odkud je tento spor, zavržení pouhého zdání a nedůvěra k němu, zkoumání mínění, zda je správné, stanovení nějakého měřítka, jako při vážení jsme vynášeli váhy a při měření přímek a křivek pravítko. To je začátek filosofie. Je snad správné, co všichni uznávají za správné? A jak je možné, aby bylo správné, co je sporné? Tedy nikoli vše, nýbrž to, co myslíme my. Proč je naše mínění platnější než mínění Syřů? Než mínění Egyptanů? Proč platí víc než mé mínění nebo než mínění toho a onoho? — Neplatí o nic více. — K tomu tedy, aby bylo dobré, nestačí, že je jeden uznává za dobré; neboť ani měřice a vážíce nespokojujeme se pouhou výpovědí, nýbrž vynášeli jsme pro vše nějaké pravidlo. Což o mínění není žádné vyšší pravidlo? A jak by bylo možné, že věc tak naprosto nutná zůstává mezi lidmi neuznána a neobjevena? Je však přece nějaké měřítko. Ale proč ho nehledáme a nenalézáme, proč se nalezeným přesně neřídíme, proč

bez něho ani prstem neheme? Neboť to je to, myslím si, co nalezeno zbavuje šílení lidi řídící se jen svým míněním jako měrou, aby-
chom nadále, vycházejíce od věcí známých a přesně určených v jednotlivostech, užívali
pojmu vyvinutějších.

Co je připraveno ke zkoušce? Rozkoš. Při-
lož k ní pravítko, polož ji na váhu. Musí dobro
být takové, že se mu s klidem může věřit?
Ano. A spoléhat na ně. Na nespolehlivou
věc je tedy slušno spoléhat? Ne. Je snad roz-
koš trvalá? Není. Tedy pryč s ní, shod' ji s mis-
ky a vyžeň ji daleko z území dobra. Nejsi-li
však dost bystrozraký a jedna váha ti nestačí,
druhou sem! Je rozumné být hrdý na dobro?
Ano. Je rozumné vypínat se při rozkoši? Po-
zor, abys neřekl *ano*, sice tě nebudu mít za
hodna ani misky u vah. Tak se věci posuzují
a váží, jsou-li připravena měřítka. A to je filo-
sofovati, zkoumati a ustalovati měřítka. Uží-
vati však uznaných je již věc člověka ušlechti-
lého a dobrého.

O výmluvnosti.

Čemu se člověk musí naučit, aby uměl užívat řeči, naši již dávno zevrubně vyložili. V náležitém využití tohoto umění jsme však zcela nevycvičení. Nech kohokoli z nás hovořit s prostým člověkem, nenajde cestu, jak se k němu míti. Když trochu pohne tím člověkem, ten mu však odpoví poněkud nevhodně, nesvede s ním dále už nic, nýbrž buď mu vyspílá nebo se mu vysměje a řekne: „Hlupák; není s ním pořízení.“ Ukazovatel cesty však, kdykoli zastihne někoho bloudícího, odvede jej na pravou cestu a neodejde s výsměchem ani s nadávkami. I ty mu ukaž pravdu a uvidíš, že půjde za ní. Ale dokud mu ji neukážeš, nesměj se mu, nýbrž spíše si buď vědom *své* nezpůsobilosti.

Jak to tedy dělal Sokrates? Nutil toho, s kým mluvil, k souhlasu a nepotřeboval žádného jiného svědka. Proto ovšem mohl říci: „Ostatní nechávám jíti dále a spokojuji se vždy s jedním jako svědkem, tím, s kým rozmlouvám. Nesháním hlasů ostatních, nýbrž jen toho, koho oslovuji.“ Vykládal totiž

myšlenky tak jasně, že každý, buď si kdokoli, jsa si vědom rozporu, upouštěl od něho. „Má závistivý radost?“ „Nemá, nýbrž ještě více se hněte.“ Protivníka porážel protivou: „Jakže? Zdá se ti, že závist je zármutek ze zlého?“ „Kdo by záviděl zlého?“ — Takto přiměl onoho, aby řekl, že závist je zármutek z dobra. „Nuže? Záviděl by někdo těm, na kterých mu nic nezáleží?“ „Nikoli.“ A když takto pojem (závisti) úplně určil co do obsahu i rozsahu, odchází, ale neříká: „definuj mi závist“, a když onen definoval, „chybně jsi vymezil; neboť hlavní znaky se neshodují s věcí vymezenou“. Odborná slova, a proto prostému člověku obtížná a nesrozumitelná, my se jich však nemůžeme vzdát. Tím však, čím by prostý člověk, řídě se svými myšlenkami, mohl buď něco přidat nebo zamítnout, bychom ho vůbec nezaujali. Ovšem pak uvědomujíce si svou nemohoucnost, věc opouštíme, aspoň ti, kdo jsou opatrní. Většinou se však lidé a hlavně nerozvážní pouštějí do něčeho takového, matou a jsou mateni a na konec odcházejí nadávajíce a jsouce tupeni.

Sokratovi však bylo první a ze všeho nej-

vlastnější, že se při rozmluvě nikdy nezlobil, nikdy neuvedl nic urážlivého ani drzého, nýbrž sám potupy snášel a spor mírnil. Chce-li vědět, jak velikou měl v této příčině moc, přečtěte si Xenofontovu Hostinu a uvidíte, jaké spory vyřídil. Proto také právem básníci za největší chválu prohlašují:

Prudký ukončit spor i rychle i rozumně doved.

Nu? Dnes tahle věc zajisté není nikterak bezpečná, a zejména v Římě! Neboť kdo ji pěstuje, zajisté to nesmí dělat nikde v ústraní, nýbrž přistoupí k některému z nejvyšších úředníků, když se mu poštěstí, nebo boháčů a zeptá se ho: „Ty tam, můžeš mi říci, komu jsi svěřil své koně?“ „Zajisté.“ „Snad ledakomu koňarství neznalému?“ „Naprosto ne.“ „Což komu zlato nebo stříbro nebo šatstvo?“ „Ani to ne ledakomu.“ „Své tělo rozhodl ses již, komu svěříš na péči?“ „Jak by ne?“ „Jistě někomu zkušenému, kdo umí natírat a léčit?“ „Ovšem.“ „Je tohle tvůj nejlepší majetek, či máš ještě něco lepšího než tohle všecko?“ „O čem to mluvíš?“ „O tom, co těchto věcí, při Diovi, užívá a každou zkoumá a o každé se radí.“ „Ty tedy mluvíš o du-

ši?“ „Správně jsi uhodl; neboť tu právě mím.“ „Na mou věru, věřím, že v ní mám něco vzácnějšího, než jsou ostatní věci.“ „Můžeš mi tedy říci, jak jsi dosud o duši pečoval? Neboť se nezdá, že bys, jsa tak moudrý a v městě vážený, byl největší svůj statek zanedbal a nechal hynouti?“ „Nikterak.“ „Sám ses o něj postaral? Naučil ses tomu od někoho, či jsi na to sám přišel?“ Tu je nebezpečí, aby napřed neřekl: „Co je ti do toho, miláčku? Jsem já tvůj sluha?“ A budeš-li ho dále obtěžovat, aby ti nenapohlavkoval. Já jsem také kdysi horlivě pěstoval tento způsob, dokud jsem nenarazil.

O tvrdohlavých.

Když někteří lidé slyšeli takové řeči, že máme být v smýšlení pevní, že je vůle od přírody svobodná a nedá se nutit, ostatním věcem že je možná zabránit, donutit je, zotročit, zcizit, domnívají se, že musí pevně stát na všem, k čemu se rozhodli. Především je však třeba, aby úmysl byl zdravý. Chci zajisté, aby tělo mělo napínací svaly a šlachy, ale

jako tělo zdravé, atletické. Ukážeš-li mi však napětí šilenců a chlubíš se jím, řeknu ti: „Člověče, vyhledej si lékaře. Tohle není obyčejné napětí, nýbrž nemoc.“ Podobným způsobem trpí také duše těch, kteří slyší takové řeči, ale nerozumějí jim. Na př. jeden z mých druhů docela bez důvodu si umínil umřít hlady. Když již třetí den nejedl, dověděl jsem se o tom, šel jsem k němu a tázal jsem se, co jest? „Umínil jsem si,“ praví. Ale co tě k tomu přimělo? Neboť jestliže ses rozhodl správně, hle, sedíme zde u tebe a pomůžeme ti vyjítí. Ale jestli ses rozhodl nerozumně, změň rozhodnutí. „Je třeba v úmyslu setrvati.“ Co říkáš, bláhový? Ne ve všech, jen v správných. Kdyby sis právě usmyslil, že je noc, neměň, je-li ti libo, své domnění, nýbrž setrvej při něm a rci, že je třeba v úmyslu setrvati. Nechceš snad s počátku zkoumat základ, zda je rozhodnutí rozumné či nerozumné, a potom na něm stavět správné napětí, bezpečnost? Ale uděláš-li základ zpuchřelý a vrátký, zda se domeček tím dříve nezřítí, čím více těžšího staviva položíš na chatrný základ? Beze všeho důvodu bereš nám se světa člo-

věka milého a dobrého druha, občana téhož města, velikého i malého. A potom vraždě člověka a zabíjeje muže, který se nedopustil žádné křivdy, říkáš, že je třeba v úmyslu setrvati? Kdyby tě někdy nějak napadlo zabít mne, musil bys setrvat i při tom rozhodnutí?

Jen stěží se dal přemluvit. Z nynějších lidí se však leckdo zvrátit nedá. Takže se mi zdá, že teprve nyní vím, co jsem dříve nevěděl, co praví obvyklý výrok běžného života: Blázen se nedá ani přemluvit ani oblomit. Kéž bych neměl za přítele moudrého blázna! S nikým není tak těžké pořízení. „Umínil jsem si.“ Blázni rovněž. Ale čím zarputileji lpí na tom, co není, tím více čemeřice potřebují. Nechceš si jako nemocný zavolat lékaře? „Jsem nemocen, pane, pomoz mi. Vyšetři, co mám dělat? Poslechnout tebe je má věc.“ Tak také zde: „Nevím, co mám dělat. Přišel jsem se poučit.“ Nikoli, nýbrž „mluv se mnou o jiném; v mém rozhodnutí jsem pevný“. O čem jiném? Neboť co je důležitější nebo naléhavější než dát se přesvědčit, že nestačí rozhodnout se a nepopustit. To je

napětí bláznů, nikoli lidí zdravých. „Chci zemřít, donutíš-li mě k tomu (abych změnil úmysl).“ Proč, člověče? Co se stalo? „Rozhodl jsem se.“ Štěstí pro mne, že ses nerozhodl zabít mne. „Peníze nechci.“ Proč? „Rozhodl jsem se.“ Věz, že nic nebrání, abys s touž zarputilostí, s kterou nyní odmítáš přijmout, někdy se nerozumně neodhodlal přijmout, a abys zase neopakoval „Rozhodl jsem se!“ Jako v nemocném reumatickém těle reuma přebíhá brzy sem a brzy tam, tak i nemocná duše; neví se, kam se skloní. Přidruží-li se však k tomuto sklonu ještě napětí a tlak, je to zlo, kterému nelze pomoci ani ho vyléčiti.

Sporné výroky.

K lecčemus se lidé přiznávají rádi, k lecčemus neradi. Nikdo se nepřizná, že je hloupý nebo nerozumný, nýbrž právě naopak uslyšíš, jak všichni říkají: „Kéž bych měl tolik štěstí, co mám rozumu!“ K tomu, že se bojí, přiznávají se snadno a říkají: „Přiznávám se, že jsem trochu bázlivý; ale že bych byl hlu-

pák, to neshledáš.“ K nezdrženlivosti se málokdo rád přizná, že je nespravedliv, vůbec nikdo; málokdo, že je závistivý nebo zvědavý; nebo k milosrdenství se přiznají velmi mnozí. Proč? Hlavní důvod je neshoda a zmatek v pojmech dobra a zla. U každého jest jiná příčina, ale k tomu, co sami pokládají za hanebnost, přiznávají se jen velmi neradi. Avšak bázlivost a soucit pokládají jaksi za projev dobromyslné povahy. Hloupost zase zcela přičítají otrokům. Rovněž přestupky proti lidské pospolitosti uznávají jen neradi. U většiny chyb dávají se však pohnouti k přiznání hlavně proto, že se domnívají, že je při nich cosi bezděčného, na př. při bázlivosti nebo soucitu. A přizná-li se už někdo k nezdrženlivosti, předstírá lásku, aby mu bylo odpuštěno jako chybuujícímu bezděky. Křivdu však nikterak nepokládají za bezděčnou. Také v žárlivosti vidí bezděčnost a proto jí leckdy ani nezapírají.

Poněvadž tedy žijeme s takovými lidmi, tak zmatenými, že ani nevědí, co mluví, ani jakou chybu mají, a zda ji mají a odkud ji mají a jak by se jí zbavili, mám za to, že je

třeba stále sebe zkoumati. „Nejsem-li snad já také jeden z nich? Co si o sobě myslím? Jak se k sobě chovám? Mám se za rozumného nebo za zdrženlivého? Neříkám-li sám leckdy, že jsem připraven na to, co přijde? Mám vědomí, které sluší nevědomému, že totiž nic nevím? Docházím k učiteli jako k věštírně, ochoten jsa poslechnout? Či přicházím do školy hlavu máje zalehlou rýmou, abych se učil jen dějepisu a rozumět knihám, kterým jsem dosud nerozuměl, a bude-li náhoda chtít, abych je vykládal i jiným? Člověče, doma ses bil s otrokem, vzbouřil jsi celý dům, vyděsil sousedy a nyní mi sem přicházíš tváře se jako mudrc a sedě posuzuješ, jak jsem já vyložil čtené a jak asi jsem se rozpovídal o tom, co mě napadlo? Přišel jsi se závistí v srdci a ponížen, že ti z domova nic neposílají, a při přednášce zde sedíš nemysle na nic jiného než na to, jaký je k tobě otec, jaký bratr? Co o mně mluví tam doma naši lidé? Myslí si, že postupuji, a říkají: „Až přijde, bude umět vše.“ Já bych si také přál vrátit se někdy domů jako vševědouce, jenže k tomu je třeba velmi se přičinit; a nikdo mi nic neposílá a

v Nikopolí jsou bídné lázně, také byt mám bídný a i tak se mám zle.“

Potom řeknou: „Ze školy nemá nikdo žádný prospěch.“ Neboť kdopak chodí do školy, kdo jako do léčení, kdo, aby si vytríbil své názory? Kdo, aby si uvědomil, čeho potřebuje? Co se tedy divíte, že si ze školy odnášíte právě to, co jste si tam přinesli? Vždyť tam nechodíte, abyste to odložili nebo napravili nebo za to vzali něco jiného. Odkud? Není blízko. Dbejte raději toho, zda se vám dostává toho, proč přicházíte? Chcete povídat o učebných předmětech. Nu? Nestáváte se povídavějšími? Neposkytuje vám (škola) látky, na které se ukazují poznatky? Nerozbíráte snad syllogismy a jejich proměny? Neobíráte se nepravdivými soudy, předpoklady? Proč se tedy ještě zlobíte, když dostáváte to, pro co jste zde? „Ano, ale zemře-li mi dítě nebo bratr nebo musím-li zemřít sám nebo budu mučen, co mi prospějí takové vědomosti?“ Což jsi nepřišel za tím účelem, nesedíš tady proto vedle mne, nikdy sis pro to nerozsvítil lampu a neprobděl noci? Či vyšed si na obchůzku předhodil sis napřed místo

sylogismu nějakou myšlenku a tu jste společně řešili? Kdy asi? A potom řekneš: „Neužitečné učení.“ Komu? Těm, kteří ho neužívají, jak náleží. Vždyť mast na oči není neprospěšná těm, kteří si jí oči natírají, když a jak je třeba. Hojivé náplasti nejsou neužitečné, činky nejsou neužitečné vůbec, nýbrž někomu jsou užitečné, někomu zase neužitečné. Zeptáš-li se mne nyní: „Jsou užitečné sylogismy?“ odpovím, že jsou, a dokáži ti to, chceš-li. „Proč tedy mně neprospěly nic?“ Člověče, ty ses přece neptal, zda jsou tobě užitečné, nýbrž obecně. Ať se mne zeptá, kdo trpí průjmem, zda je užitečný ocet; odpovím, že je. „Mně že je užitečný?“ Odpovím: „Není.“ Hleď nejdříve utišit své reuma, zahojit vředy. I vy, muži, hojte nejprve boláky, utište reuma, uklidněte svou mysl a přineste ji do školy nerozptýlenou. Potom poznáte sílu slova.

Mocný účinek řeči.

Každý raději a snáze čte knihu napsanou zřetelným písmem. Každý tedy také snáze

vyslechne řeči vyjádřené slovy zdobnými a slušnými. Nesmí se tedy říkat, že slovo nemá žádný účinek. To by bylo jednak bezbožné, jednak zbabělé. Bezbožné, protože pohrdá dobrodiním božím, jako kdyby někdo rušil dobré užívání zraku a sluchu nebo i samé řeči. Nadarmo ti tedy dal Bůh oči, nadarmo do nich vložil sílu tak pronikavou a uměleckou, že zasahujíc do dálky tvoří obrazy viděných věcí? Který posel je tak rychlý a pečlivý? Nadarmo vzduch mezi nimi učinil tak činný a pružný, že zrak jím jaksi proniká? Nadarmo stvořil světlo, bez něhož by ostatní věci nebyly nic platné?

Člověče nebuď nevděčný, ale nezapomínej ani věcí důležitějších. Buď vděčen Bohu za vidění a slyšení, ba i sám život, jakož i za to, co k životu napomáhá, suché plody, víno a olej. Ale buď pamětliv, že ti dal ještě něco důležitější než tohle vše. To, co těchto darů má užívat, je zkoušet a určovat hodnotu každého. Neboť co je to, co o každé z těchto sil vyslovuje, zač každá z nich stojí? Snad sama každá síla? Slyšel jsi někdy, že by se byl zrak nějak vyslovil o sobě? Nebo sluch?

Jako služby a otrokyně stojí připraveny sloužit síle užívající myšlenek. A zeptáš-li se, zač každá věc stojí, koho se zeptáš? Kdo ti odpoví? Jak tedy může být nějaká síla lepší než tato, která též ostatních užívá jako služek, sama vše posuzuje a vyslovuje se o tom? Neboť která z nich ví, co je která a jakou má cenu? Která z nich ví, kdy je jí třeba užívat a kdy není? Která otvírá a zavírá oči a od něčeho je odvrací, k něčemu zase zaměřuje? Zrak? Nikoli, nýbrž vůle. Která síla zavírá a otvírá uši? Která, na jejíž pokyn jsou zvědavé a všetečné, a zase k řečem hluché? Sluch? Žádná jiná než vůle. Potom sama upozorovavši, že se octla mezi slepými a hluchými všemi ostatními silami, které nemohou nic jiného vnímat než jen ta díla, v kterých je jim uloženo jí sloužiti a přisluhovati, sama jediná však bystře vidí a ví, zač z ostatních každá stojí, i sama sobě; označí nám snad za nejlepší něco jiného než samu sebe? A což otevřené oko, co dělá jiného než vidí? Ale má-li se zahledět na ženu jiného a jak, kdo to ustanovuje? Vůle. Má-li se věřit slovům nebo nevěřit, má-li se někdo jimi podráždit

nebo nemá, kdo to určuje? Vůle ne? A sama síla slova a krása slovního vyjádření, je-li ovšem samostatná síla, co jiného činí než že při proslovené řeči o něčem slovíčka zdobí a skládá jako kadeřníci vlasy? Zda je lépe mluvit či mlčet, a zda je lépe mluvit tak či jinak, a zda tohle sluší či nesluší, a pravý čas a užití, co jiného o tom rozhoduje než vůle? Přeješ si tedy, aby sama vystoupila a sebe odsoudila?

„Co tedy?“ řekne někdo. „Je-li tomu tak, může sloužící být lepší než to, čemu slouží, kuň než jezdec a pes než psovod, hudební nástroj než hudebník nebo služebníci než král?“ Co užívá? Vůle. Co se stará o vše? Vůle. Co leckdy zahubí člověka, někdy hladem, někdy provazem, někdy skokem do propasti? Vůle. Je tedy na světě něco nad vůli mocnějšího? A jak je možné, že to, čemu se brání, je silnější než to, čemu se nelze ubránit? Kdo může překazit sílu zraku? Vůle a věci nedobrovolné. Sluchu rovněž a řeči rovněž. Co však může překážet vůli? Nic nedobrovolného, vůle sama sobě, zvrhne-li se. Proto též sama je buď špatnost nebo ctnost.

Když je to tedy taková moc, nadřaděná všemu ostatnímu, ať přijdouc nám řekne, že ze všeho jsoucna nejznamenitější je tělo. Ani kdyby se samo tělo prohlásilo za nejznamenitější, nikdo by to nesnesl. Nyní však, co, Epikure, vyslovuje tento výrok? To, co psalo o konečném cíli, knihy o přírodě, o základním pravidlu? Co si nechalo růst vousy? To, co po jeho smrti napsalo, že tráví poslední a zároveň blažený den? Tělo či duch? A ty ujišťuješ, že znáš něco ještě mocnějšího, a nešílíš? Tak slepý jsi ku pravdě a hluchý?

Co tedy? Pohrdá něco ostatními silami? Chyba lávky. Tvrdí někdo, že řeč nemá žádného užitku ani přednosti? Chyba! Byl by to nerozum, hřích a nevděk k Bohu. Ale určuje všemu jeho pravou hodnotu. Vždyť je užitečný i osel, třeba ne tolik jako vůl. I pes, třeba ne tolik jako otrok. I otrok, třeba ne tolik jako občané. I oni, třeba ne tolik jako vládcové. Proto však, že něco jiného je užitečnější, nesmí se zavrhovat prospěch věcí ostatních. Také síla slova má svůj význam, ale nikoli takový jako vůle. Kdykoli však to připomínám, nikdo ať se nedomnívá, že od

vás žádám, abyste zanedbávali řeč. Rovněž ne oči ani uši ani ruce ani nohy ani oděv a obuv. Ale zeptáš-li se mne, co je ze jsoucna nejlepší, co mám říci? Řeč? Nemohu. Nýbrž vůle, je-li správná. Neboť tato síla užívá též oné a všech ostatních sil, velikých i malých. Při správném usměrnění této síly stává se člověk dobrým, zvrhne-li se, stává se člověk špatným. Jí jsme šťastni i nešťastni, tupíme se nebo máme v sobě zalíbení. Zkrátka, zanedbaná vůle plodí neštěstí, pěstovaná štěstí.

Popírat sílu živého slova a říkat, že vskutku žádná není, je jednak nevděk k dárcům, jednak zbabělost. Zdá se mi totiž, že se takový člověk bojí, je-li nějaká taková síla, že jí nemůžeme pohrdnout. Takoví jsou též ti, kteří popírají rozdíl mezi krásou a ošklivostí. Bylo by tedy možná, aby byl stejně dojat i ten, kdo viděl Achillea, i ten, kdo Thersita? Stejně při pohledu na Helenu jako na kteroukoli jinou ženu? To jsou hloupé řeči hrubiánů neznajících podstatu věcí a bojících se, že někdo vystihne ten rozdíl, bude hned uchvácen a odejde přemožen. Ale v tom je velikost: nechat každému jeho sílu, kterou má, a přece

uznat význam síly, pochopit, co je na světě nejkrásnější, a jít za tím všude, pečovat o to, všechno ostatní sice považovat za vedlejší, přece však podle možností toho zcela nezanedbávat. Také o oči se musíme starat, ne sice tak jako o věc nejpřednější, ale i o ně *pro* věc nejpřednější. Neboť ani tato věc nebude v dobrém stavu, nebude-li ani v těchto (vedlejších) věcech rozumného řízení a náležitého výběru.

Co se však děje? Jako kdyby někdo, vrací se do vlasti a vida na cestě pěknou veřejnou hospodu, našel v hospodě zalíbení a zůstal v hospodě. Člověče, zapomněl jsi na své předsevzetí. Tohle přece nebyl cíl tvé cesty, nýbrž jen průchod. „Ale když je tak hezká.“ Kolik je jiných krásných hospod, kolik luk, ale jen jako průchod. Cíl předsevzetí je však onde: vrátit se do vlasti, rodinu zbavit strachu, vykonávat občanské povinnosti, oženit se a mít děti, zastávat úřady podle zákona. Přece jsi nepřišel vyhledávat nám krásnější místa, nýbrž zavítat do míst, kde ses narodil a jejichž jsi občanem. Così podobného stává se i zde. Ježto máš řečí a

takovým podáním dospěti ke konečnému cíli, vytríbit vůli a opravit moc užívající představ, a toto odevzdávání vědomostí se musí dít také nějakými slovy, trochu zpestřenými a pronikavými, někteří zůstávají na místě jsouce tím okouzlení, jeden mluvou, druhý syllogismy, třetí větami s převratnou hodnotou, čtvrtý zase nějakou jinou lákavou hospodou, a zůstavše, hnijí jako u Sirén.

Člověče, měl jsi předsevzetí připravit se, abys mohl dobře užívat naskytnuvších se představ, v touze nechybovat, v zdrženlivosti se vystříhat, nikde neupadnout v neštěstí, nikdy nemít nezdar, abys jako svobodný, bez omezení a bez nucení se shodoval s Diovou správou světa, byl jí poslušen, s ní spokojen, nikoho netupil, nikoho neobviňoval a z celé duše mohl říci tento verš:

Ó, Die, ved' si ty mě, i ty, Osude!

S tímto úmyslem, zalíbilo-li se ti některé slůvko, zalíbily-li se ti některé výroky, zůstáváš a chceš se raději usadit, zapomenuv na svou domácnost. A říkáš: „Tohle jsou hezké věci.“ Kdopak popírá, že to nejsou hezké věci? Ale jen jako přechodné stanice,

hospody. Neboť co brání, aby ten, kdo mluví jako Demosthenes, nebyl nešťasten? Co konečně brání, aby ten, kdo řeší syllogismy jako Chrysippos, nebyl ubohý, netruchlil, nezáviděl, zkrátka netrpěl duševně a nebyl nešťasten? Nic, zhola nic. Vidiš již, že to byly hospody nevalné hodnoty, ale cíl že byl jiný. Když takhle s někým mluvím, domnívají se, že snižují péči o slovní vyjádření a vědecké poznatky. Já však nesnižuji ji, nýbrž jen neustálé lpění na ní a přílišné naděje do ní skládané. Jestliže někdo, kdo tomu učí, posluchačům škodí, přičti k poškozujícím také mne. Já však vida, že nejlepší a nejplatnější věc je jiná, nemohu mluvit tak, abych se vám zavděčil.

Podstata chyby.

Každá chyba obsahuje spor, neboť ježto chybuující nechce chybit, nýbrž chce se zachovat správně, je zřejmé, že nedělá to, co chce. Copak chce dokázat zloděj? Svůj prospěch. Když mu však krásti neprospívá, nekoná tedy, co chce. Ale každá rozumná duše

se svou přirozeností sporu brání, a dokud někdo neuzná, že je ve sporu, nic nebrání, aby nedělal věci sporné. Jakmile však spor uzná, musí od něho upustit a vyhýbat se mu, tak jako musí trpce lež zamítnout ten, kdo si uvědomil, že je to lež. Než si to však pomyslí, souhlasí s ní jako s pravdou. Mohutnou výmluvnost by měl a sám by i povzbuzoval i vyvracel ten, kdo by mohl každému ukázat spor, kterým chybuje, a jasně vyložit, že nedělá, co chce, a co nechce, dělá. Dokáže-li to někdo, chybuující sám od chyby upustí. Ale než mu to ukáže, nediv se, že v chybě setrvává; neboť dělá to, domnívaje se, že je to správné. Proto též Sokrates, spoléhaje na tuto sílu, říkal: „Nikoho jiného se zpravidla za svědka svých slov nedovolávám, nýbrž spokojuji se vždy s tím, s kým mluvím; toho žádám o hlas a volám za svědka a on jediný mi stačí za všechny.“ Věděl totiž, čím se rozumná duše dá pohnouti, a podřídí se chtíc nechtíc. Vedoucímu rozumu ukaž spor a upustí od něho; neukážeš-li, přičítej vinu spíše sám sobě než neposlušnému.

Nevhodné chování v divadle.

Když se správce Epiru zachoval příliš stranicky, vyznamenáváje kteréhosi herce, a byl za to veřejně potupen, potom však oznámil Epikurovi, že byl potupen, a zlobil se na ty, kdož jej potupili, Epikur pravil: „A co zlého vlastně spáchali? Byli straničtí jako ty.“ Na jeho námitku: „Což takhle se projevuje přízeň?“ odpověděl: „Vidouce tebe, svého představeného a císařova přítele i zástupce, takto stranicky se chovati, neměli se i sami zachovat právě tak stranicky? Neboť nesmějí-li oni projeviti svou přízeň, nesmíš ani ty. Smějí-li však, co se zlobíš, jestliže tě napodobili? Neboť koho mají lidé napodobit, ne-li vás, předáky? Na koho mají v divadle hleděti, když ne na vás? ‚Hleď — jak císařův zástupce sleduje představení; křičí, já tedy taky vzkřiknu. Vyskakuje, i já vyskočím. Jeho otroci sedí roztroušeni a pokřikují, já však nemám otroků; vynahradím si to a rozkřiknu se za ně z plna hrdla.‘ Musíš přece vědět, kdykoli přijdeš do divadla, že přicházíš jako vzor a příklad ostatním, jak se mají dívat. Proč tě tedy

tupili? Protože každý člověk nenávidí překážku. Oni si přáli, aby byl některý herec ověnčen, tys to přál jinému. Oni překáželi tobě a ty jim. Tys byl shledán silnější; oni udělali, co mohli, nadávali tomu, kdo jim překážel. Co tedy chceš? Abys dělal, co si přeješ, oni však ani říci nesmějí, co si přejí? A co je tu divného? Rolníci netupí Dia, překáží-li jim nějak? Plavci nenadávají? Na císaře lidé nehubují neustále? Co tedy? Zeus o tom neví? císaři se nedonáší, co se o něm mluví? A co dělá? Ví, kdyby potrestal všechny tupitele, že by neměl komu vlásti. Co tedy? Měl někdo vstoupiv do divadla říci: „Ať je ověnčen Sofron?“ Nikoli, nýbrž toto: „Ať zachovám při této příležitosti svou vůli podle přirozenosti.“ Nikdo mi není milejší než já sám sobě. Bylo by tedy směšné, abych sobě škodil pomáhaje v divadle při veselohře k úspěchu někomu jinému. Komu přeji vítězství? Vítězi; tak zvítězí vždy ten, koho si přeji já. Ale já si přeji, aby byl ověnčen Sofron. Doma si pořádej závody, kolik je ti libo, a prohlas ho za vítěze v závodech nemejských, pythijských, isthmických i olympijských.

ských. Na veřejnosti však nebuď příliš domýšlivý a neosobuj si příliš ze společného práva. Ne-li, snášej potupu. Neboť, kdykoli děláš totéž, co většina, stavíš se jim na roveň.“

Nemocným.

Jsem zde nemocen, praví, a chci se vrátit domů. Doma jsi nebyl nemocen? Neuvažuješ, zda zde něco děláš, co se týká zlepšení a opravy tvé vůle? Neboť jestliže nemáš v ničem úspěch, přišel jsi marně. Odejdi, pečuj o domácnost. Neboť nemůže-li tvá vedoucí stránka (duše) býti v dobrém přirozeném stavu, bude moci aspoň políčko; rozhojníš majeteček; otce v stáří ošetříš, na trhu se projdeš, budeš zastávat některý ouřádek. Špatný jsa špatně leckdy vykonáš leccos z toho, co bude. Avšak jestliže sis vědom, že odkládáš leckteré špatné mínění a osvojuješ si za ně jiné, jestliže své snažení jsi přeložil od věcí nedobrovolných na dobrovolné, i řekneš-li někdy ,běda‘, neříkáš to pro otce, ani pro bratra, nýbrž ,pro sebe‘, ještě potom budeš se dovolávat nemoci? Což nevíš, že nás

i nemoc i smrt musí někdy zastihnout při nějakém zaměstnání? Rolníka zastihují při práci polní, plavce na vodě. Při čem ty chceš být postižen? Při kterém zaměstnání je ti asi souzeno být přepaden? Můžeš-li dokázat, abys byl postižen při něčem lepším, dělej to.

Já věru bych si přál nejraději být postižen při péči o svou vůli, aby byla prosta vášní, bez překážek, bez nucení, svobodná. Při této práci přeji si být postižen, abych Bohu mohl říci: „Přestoupil jsem snad tvá přikázání? Užíval jsem snad sil, které jsi mi dal, k něčemu jinému? Čidel jinak, pojmu jinak? Vytýkal jsem ti snad někdy něco? Tupil jsem tvé řízení? Onemocněl jsem, když tys tomu chtěl. Také ostatní, já však dobrovolně. Zchudl jsem, když tys tomu chtěl, ale rád. Nezastával jsem žádný úřad, poněvadž tys nechtěl; nikdy jsem nezatoužil po moci. Viděl's mě snad proto smutnějšího? Přistoupil jsem snad k tobě jinak než s jasnou tváří, ochoten, nařídíš-li něco, pokyneš-li. Nyní si přeješ, abych odešel z tohoto shromáždění. Odcháším, děkuji ti vroucně, že jsi mě uznal za hodného pozvání ke společné slavnosti

s tebou, shlédnout tvá díla a provázet tě při tvé správě.“ Kéž mě překvapí smrt v té chvíli, kdy se budu takto povzbuzovati, tohle psáti, tohle čísti.

„Ale mně nemocnému matka hlavu nepodrží.“ Vrať se tedy k matce, vždyť zasluhuješ, abys stonal s podepřenou hlavou. „Ale doma jsem lehával na pěkném lůžku.“ Vrať se k svému lůžku; ať zdráv či nemocen, zasluhuješ ležet na takovém lůžku. Nemař tedy, co můžeš dělat tam.

Ale co praví Sokrates? „Jako se někdo raduje, že si zlepšuje své pole, někdo zase koně, tak i já se denně raduji u vědomí, že se lepším.“ V čem? Snad v slovíčkách? Pozor na jazyk, člověče. Snad v učení? Jakže? A přece nevidím, čím jiným by se zabývali filosofové. Ty tedy, jak se zdá, za nic nepokládáš nikomu nevyčítati, ani Bohu ani člověku? Nikoho nehanobiti? S tímž obličejem z domu vycházeti a zase vcházeti? Sokrates to uměl, a přece nikdy neřekl, že něco ví nebo něčemu učí. Žádal-li však někdo slovíčka nebo poučky, posílal ho k Protagonovi nebo Hippiovi; neboť přišel-li někdo pro zeleninu,

posílal ho k zahradníkovi. Kdopak z vás má takové předsevzetí? Kdybyste je měli, stonalo by se docela příjemně, i hlad byste snášeli i umírali. A jestli se někdo z vás zamiloval do švarné dívčiny, ví, že mám pravdu.

Osamělost a osamělý.

Osamělost je stav člověka bez pomoci. Kdo je sám, není proto ještě osamělý, právě jako leckdo může být osamělý, přes to že je ve společnosti. Ztratíme-li bratra nebo syna nebo přítele, v kterém jsme spočinuli, říkáme, že jsme zůstali opuštěni, ač jsme často i v Římě, kde se setkáváme s tolika lidmi a bydlíme s tolika lidmi a leckdy míváme též plno otroků. Osamělý znamená člověk bezpomocný, vydaný na pospas záškodníkům. Proto když na cestách upadneme mezi lotry, tehdy nejspíše můžeme říci, že jsme osaměli. Neboť sám pohled na lidi nezbavuje osamělosti, nýbrž jen přítomnost věrného, skromného a prospěšného pomocníka. Kdyby *být sám* bylo totéž co být *osamělý*, řekni, že i Zeus je po světovém požáru osamělý a běduje nad

sebou: „Já bídný, nemám ani Hery ani Atheny ani Apollona ani vůbec bratra, syna, potomka, příbuzného.“ Někteří skutečně ujišťují, že to po světovém požáru říká, ježto si nedovedou pomyslit život jediného, který žije stále sám, vycházejíce z jakéhosi přirozeného citu, že člověk je bytost družná a společenská, jež se ráda stýká s jinými lidmi. Nicméně je třeba, aby člověk měl přípravu i pro tento případ, mohl si stačit sám, mohl být s sebou sám. Jako je Zeus sám s sebou, odpočívá v sobě, přemýšlí o své správě, jaká jest, a zabývá se myšlenkami sebe důstojnými, tak můžeme i my mluvit sami s sebou, nikoho nepotřebovat, zábavy nepostrádat, uvažovat o řízení božím a o svém vztahu k ostatnímu jsoucnu. Přihlížet k tomu, jak jsme se dříve chovali k událostem, jak se chováme nyní; co nás ještě tlačí, jak by se i to dalo vyléčit, jak odklidit. Potřebuje-li něco zevrubného vypracování, vypracovat to podle potřeby.

Vidíte zajisté, že nám císař chystá, jak se zdá, veliký mír, že už není válek ani bitev a velikých loupežných rot ani pirátů; může se kdykoli cestovat, plout od východu do

západu. Může nám však zjednat pokoj také od horečky, od ztroskotání, vyhoření, země-třesení nebo blesku? Což od lásky? Nemůže. Od bolesti? Nemůže. Od závisti? Nemůže. Slovem, nemůže zjednat úlevy od žádné z těchto věcí. Ale učení filosofů slibuje zjednat pokoj i od nich. A co praví? „Budete-li mne dbalí, ať jste kdekoli, lidičky, ať děláte cokoli, nebudete se rmoutit, nebudete se hněvat, nikdo vás nebude nutit, nikdo vám překážet, budete žít zproštění jsouce všech těchto strastí a svobodně.“ Má-li někdo takový mír v duši, který sice císař nevyhlásil (neboť odkud by vzal k tomu moc?), ale vyhlásil jej Bůh skrze rozum, nestačí sobě, ani bude-li sám? Přemítaje utěšuje se: Nyní mne již nemůže potkat nic zlého, nehrozí mi lupič ani země-třesení, celý svět je pln míru, všude je pokoj a klid. Každá cesta, každé město, každé shromáždění, soused, společník neškodný. Ten poskytuje výživy, komu na tom záleží, onen oděvu, třetí další dal vnímání, další základní poznatky. Kdykoli však neposkytne věcí potřebných, pobízí znamením k ústupu, otvírá dveře a zve: Vejdi! Kam? Do ničeho hroz-

ného, nýbrž tam, odkud jsi povstal, k přátelům a příbuzným, k živlům. Co v tobě bylo ohnivého, vrací se k ohni, zemité do země, vzdušné k duchu, vodnaté k vodě. Žádný Hades, ani Acheron, ani Kokytos ani Pyri-flegeton; vše plné bohů a polobohů. Může-li se někdo takto potěšit, dívaje se na slunce, měsíc a hvězdy, užívaje země i moře, není osamělý ani není bez pomoci. Ale což kdyby mě osamělého někdo přepadl a zabil? Bláhový, tebe nezabije, jen tvé bídné tělo.

Která jest ještě jiná osamělost, která tíseň? Proč se děláme horšími než děti? Co dělají děti, jsou-li samy? Vezmouce střepy a popel, brzy si něco postaví, hned zase zboří a stavějí něco jiného. A tak nikdy nemají dlouhou chvíli. Já tedy, až vy odplujete, mám se posadit a bědovat, že jsem zůstal sám osiřelý? Což nebudu mít střepy a popel? Děti si arci hrají z nerozumu, my však, majíce rozum, máme být nešťastni?

Při každém počínání přihlížej i k tomu, co předcházelo, i k tomu, co by mohlo následovat, a potom přistupuj k dílu. Jinak se zprvu poženeš pln nadšení, protože jsi neuvažil následky, když pak se později některé objeví, ustoupíš s hanbou. „Chci zvítězit v Olympii.“ I já, na mou věru, vždyť je to tak krásné. Ale přihlížej k tomu, co předchází a co následuje. Potom, hodí-li se ti, pouštěj se do díla. Musíš vésti spořádaný život, na rozkaz jísti, pamlsků se zdržovat, na rozkaz cvičit, v určenou dobu, za vedra i v mrazu. Nic studeného píti, žádné víno podle libosti. Svému cvičiteli se musíš svěřit bez výhrady jako lékaři. Při závodu se leckdy vyvážet v písku, někdy vymknout ruku, vyvrtnout kotník, spolykat spousty prachu, dostat ran, a po tom po všem ještě být poražen. Uváživ to, chceš-li přece, jdi do toho boje. Jinak hleď, aby ses nechoval jako děti; ty si brzy hrají na zápasníky, brzy na šermíře, brzy na trubače nebo hrají tragedie, které snad viděly a líbily se jim. Tak také ty hned jsi zápasník,

hned zase šermíř, potom filosof, řečník, z té duše však vlastně nic, nýbrž jako opice napodobuješ, kde co vidíš, stále se ti líbí něco jiného, věci obvyklé však nejméně. Vždyť ses nikdy do ničeho nepouštěl s rozvahou, ani sis celou věc nepromýšlel a neprozkoumal, nýbrž nazdařbůh a se studeným nadšením.

Tak někteří, kteří viděli filosofa a slyšeli někoho tak mluvit, jak mluví Eufrates (jenže kdo dovede tak mluvit jako on?), chtějí také sami filosofovat. Uvažuj, člověče, nejprve, oč jde, potom zkoumej též svou přirozenost, co sneseš. Je-li zápasník, podívej se na plece, stehna, boky; vždyť každý se hodí k něčemu jinému. Myslíš, že budeš moci takhle žít a při tom filosofovat? Domníváš se, že můžeš takto jísti a píti, stejně se zlobiti, stejně být nespokojen? Je třeba mnoho nocí probdíti, těžce pracovati, leckteré vášně přemáhati, rodinu opustit, od otroka zažít pohrdání, od mimojdoucích posměch; ve všem újmu trpět, v úřadě, cti i právu. Uvaž to vše, a bude-li ti libo, přijď, chceš-li za tohle vyměnit duševní klid, svobodu a neohroženost. Ne-li, nepřibližuj se, abys nebyl jako děti hned filosofem,

hned zase celníkem, řečníkem, císařovým zastupcem. Tohleto se neshoduje. Musíš být jen jedno, člověkem dobrým nebo špatným. Buď musíš propracovat vnitřní vedoucí stránku své bytosti, nebo věci vnější. Buď se upřímně zabývat vnitřkem, nebo vnějškem. To je počínání buď filosofa nebo prostáčka.

Ze všech vnějších věcí můžeš mít užitek.

Při teoretických úvahách skoro všichni nechali dobro i zlo v nás, nikoli ve vnějších věcech. Nikdo nenazývá dobrým výrok: „Je den“, zlým „je noc“, ale za ohromné zlo má výrok „Tři jsou čtyři“. Nýbrž co? Vědění nazýváme dobré, klam zlý, takže dokonce i při lži může být něco dobrého, vědomost, že lež je nepravdivá. Tak by tomu mělo být i v životě. Je zdraví dobro, nemoc zlo? Není, člověče. Nýbrž co? Dobře zdraví užívat je dobro, špatně zlo. — I z nemoci může tedy být prospěch? — Bůh mi svědek, a ze smrti nemůže? Z ochromení není? Zdá se ti, že Menoikeus získal svou smrtí málo? — Kdo takhle mluví, kéž sklidí takový zisk, jaký skli-

dil on. — Hola, člověče, neosvědčil se jako vlastenec velkodušný, věrný, ušlechtilý? Kdyby žil dále, nebyl by přišel o tohle vše? Nebyl by si utržil ještě opak? Nebyl by zbabělý, nešlechetný, nepřítel vlasti, lpící na životě? Zdá se ti tedy, že si svou smrtí dobyl jen malých výhod? Ne. Ale Admetův otec si dobyl velikých, že žil dále tak nešlechetně a bídě? Což později přece nezemřel? Přestaňte, pro bohy, podívat se hmotě; přestaňte ze sebe dělat otroky, nejprve hmotě a potom skrze věci i lidem, kteří tyto věci mohou poskytnout nebo odejmout.

Může tedy z toho vzejít prospěch? Ze všeho. I z tupitele? Jak prospívá zápasníkovi ten, s nímž se v boji cvičí? Nesmírně. A ten tedy je mým předcvičitelem. Cvičí mou trpělivost, klid, mírnost. Nikoli; nýbrž kdo mě popadne za krk, zvalčuje mi boky a plece, ten mi prospívá a dozorce na cvičišti správně řekne: „Zdvihni ho oběma rukama.“ Čím je těžší, tím větší zisk mám z toho já. Ale cvičí-li mě někdo ovládat hněv, neprospívá mi? To jest nevědět, že člověk má z bližních prospěch. Špatný souseď? Sobě, mně však dobrý: cvičí

mě v slušnosti, v uznalosti. Špatný otec? Sobě, ale mně dobrý. To je ten kouzelný proutek. „Dotkni se, čeho ti libo, a promění se v zlato.“ Přines cokoli a já to proměním v dobro. Sem s nemocí, sem se smrtí, s nouzí, potupou, žalobou na nejtěžší trest: tohle všechno bude pomocí Hermova proutku užitečné. Co uděláš ze smrti? Co jiného, než aby tě ozdobila, nebo abys skrze ni dokázal skutkem, co je člověk, poslouchá-li vůle přírody. Co uděláš z nemoci? Ukáži její podstatu, vyniknu v ní, budu klidný, budu spokojený, lékaři nebudu lichotit, nebudu se modlit za smrt. Co ještě žádáš? Vše, co mi dáš, proměním v blažené, šťastné, vznešené a žádoucí.

Nikoli, nýbrž: „Hleď, abys neonemocněl; nemoc je zlo.“ Jako kdyby někdo řekl: „Hleď, aby sis nikdy nepomyslel, že tři jsou čtyři; to je zlo.“ Člověče, jak pak zlo? Mám-li o tom správné mínění, jak by mi to ještě mohlo škodit? Možná, že mi to dokonce ještě prospěje. Mám-li správné mínění o chudobě, o nemoci, o neochotě zastávat úřady, což mi to nestačí? Neprospěje mi to? Proč bych hle-

dal dobro a zlo ještě ve vnějšnostech? Ale co? To se děje zde (ve škole); domů to nikdo neodnáší. Tam je hned válka s otrokem, se sousedy, s posměváčky, vtipálky.

*Těm, kteří se lehkomyslně dávají
na učitelství.*

Ti, kteří jen povrchně přijali nauky, chtějí je hned zase vyvrhnout jako lidé choří žaludkem jídlo. Nejdřív je náležitě strav, a nevyvrhneš je tak snadno. Ne-li, je tvá věda vskutku k vrhnutí, věc nečistá a nestravitelná. Ale ukaž nám po jejím strávení nějakou změnu vedoucí stránky své přirozenosti, jako zápasníci po cvičení a po jídle plece a jako ti, kdož se učili nějakému umění, to, čemu se naučili. Neobcházíť tesař světem a nehlásá: „Poslouchejte mé výklady o tesařství,“ nýbrž ujme se stavby domu a ukazuje, co dovede. Také ty učiň podobně. Jez jako člověk, pij jako člověk, zdob se, žeň se, vychovávej děti, spravuj obec. Snášej potupy, snášej nevrlost bratrovu, otcovu, synovu, souseda i spulucestujícího. To nám ukaž, abychom viděli,

že ses od filosofů opravdu něčemu naučil. „Nikoli; nýbrž přijďte a poslechněte si mé výklady.“ Jdi a hledej si jiné, na které by ses vyblil. „Ale vždyť já vám vyložím Chrysippovy spisy jako nikdo jiný, text rozeberu, aby byl co nejčistší, a předložím možná též něco od Antipatra a Archedema.“

Pro tohle tedy opouštějí jinoši domovinu a rodiče, aby příjdouce poslouchali tvé výklady slov? Neměli by se vrátit trpěliví, ochotní pomáhat, nevášniví, nebojácní, s takovou výbavou na cestu životem, aby putující mohli dobře snášet vše, co je potká, a zdobit se tím? A jak jim můžeš dát z toho, čeho nemáš? Dělal jsi snad sám od začátku něco jiného, než že sis hrál tím, jak se řeší syllogismy, jak věty s převratnou hodnotou, jak věty končící otázkou? „Ale vždyť leckdo má školu. Proč bych ji neměl mít i já?“ Neděje se tak nazdařbůh, otroku, ani bezděky, nýbrž je třeba věku, životní zkušenosti a řízení božího. Nikoli. Z přístavu nevypluje nikdo, dokud neobětoval bohům a nevyžádal si jejich pomoci; ani lidé nesejí jinak, jestliže se napřed nepomodlili k Demetře. A někdo,

pouštěje se do díla tak významného, vykoná je bezpečně bez Boha, a jeho žáci tam docházející budou tam zdárně prospívat? Co jiného činíš, člověče, než znesvěcuješ mystérie a říkáš: „I v Eleusině je dům a hle, i zde. Tam je obřadník, obřadníka zde zahraji já. Tam je hlasatel, hlasatele zde zastanu já. Tam je nosič pochodní; zde já nosiče pochodní. Tam jsou pochodně; i zde. Slova jsou táž; v čem se liší obřady zdejší od tamějších?“ Bezbožný rouhači, rozdíl že není žádný? Tamější obřady jsou prospěšné i místem i časem. Konají se s oběťmi a modlitbami, s tělem napřed očištěným a duší připravenou, že přistoupí k náboženským úkonům a starobylým obřadům. Tak se mystérie stávají prospěšnými, tak si představujeme, že tohle všecko založili staří k poučování a napravování života. Ty však je vyhlašuješ a zneuctuješ časem, místem, bez obětí, bez očišťování. Nemáš oděvu, který má mít obřadník, ani vlasů ani pásky, jak je třeba, ani hlasu, věku, nežil jsi čistě jako on, nýbrž pochytil jen slova voláš: „Svatá jsou slova sama od sebe.“

Na takové věci se musí jinak; veliká je to

věc, mystická, která není dána komukoli ani náhodou. Nestačí však ani být moudrý, aby ses mohl věnovat péči o mládež. Je věru třeba mít k tomu nějakou zručnost a způsobilost, také nějaké tělo a především je třeba, aby k tomu poradil sám Bůh zaujmout to místo, jako poradil Sokratovi zaujmout místo vyvrátitele, Dionysiovi místo krále a trestajícího, Zenonovi místo učitele a dogmatika. Ty však otvíráš lékařskou ordinaci nemaje než léky; sám však nevíš, jak a kdy se jich užívá, ani ses o to nikdy nezajímal. „Hleď, onen to má, masti; i já je mám.“ Víš také, jak jich užívat? Víš ty také, kdy, jak a komu prospívají? Proč si ve věci tak důležité zahráváš? Proč jsi tak lehkomyšlný, proč se pleteš do věci, která ti nepřísluší? Přenech to odborníkům, kteří to dělají pěkně. Nekydej i ty sám na filosofii hanbu, svou vinou, nebuď jedním z těch, kteří to dílo znešvařují. Láka-jí-li tě ty nauky, sedna užívej jich v pokoji pro sebe, filosofem se však nikdy nenazývej, ani nedovoluj jiným tak mluvit, nýbrž řekni: „Je to omyl; vždyť já ani netoužím jinak než dříve, ani nepodnikám nic jiného, ani ne-

souhlasím ani jsem se vůbec v užívání představ nic nezměnil proti dřívějšímu.“ Tak smýšlej a mluv o sobě, chceš-li smýšletí správně. Ne-li, hraj si v kostky a dělej dále, co děláš. Sluší ti to, věru.

Nedostatku se nebojte.

Nestydíš se, že jsi zbabělejší a bojácnější než uprchlí otroci? Kterak oni prchajíce opouštějí své pány, v kterých polích hledají útočiště, kterým otrokům důvěřují? Pro první dni vezmou sobě tajně nějakou maličkost, potom se toulají mořem i zemí shánějící ze dne na den něco na živobytí. Kdy zemřel některý uprchlý otrok hladem? Ty se však chvěješ strachem, že nebudeš mít, čeho potřebuješ, a v noci nemůžeš spát. Ubožáku, tak jsi slepý a nevidíš cestu, kam vede nouze v potřebách? Kampak vede? Tam, kam i horečka, kam i zřítivší se balvan, k smrti. Což jsi to sám neřekl druhým mnohokrát? Mnoho takových příběhů jsi četl, mnoho jich napsal. Kolikrát ses chlubil, že je ti smrt celkem lhostejná? „Ano, ale moji lidé budou

trpět hlad se mnou.“ — Co z toho? Vede snad jejich hlad někam jinam? Není-li i týž sestup dolů? Podsvětí je (všem) totéž. Nechceš se tam podívat připraven jsa na všechnu nouzi a všechen nedostatek? Tam musí sestoupit i největší boháči, i nejvyšší úředníci, sami králové a tyranové. Budeš snad ty hladovět, kdežto oni budou pukat přecpáni jsouce věcmi nestrávenými a opilí? Viděl jsi snad někdy žebráka, aby to nebyl stařec? Někoho, kdo by nebyl velmi starý? Ale protože ve dne v noci mrznou, spí na zemi a živí se jen co nejnutněji, nemohou skoro ani umřít; ty však, zdravý člověk, máš obě ruce i nohy a tolik se bojíš hladu? Nemůžeš pracovat, psát, děti vodit, cizí dveře hlídat? „Ale je hanba octnout se v tak naléhavé potřebě.“ Uč se nejprve, co je hanba, a potom se před námi nazývej filosofem. Prozatím však nedovoluj, aby ti tak říkal někdo jiný.

Je tobě hanba za to, co není tvé dílo, za co sám nemůžeš, co tě potkalo bezděky, jako bolení hlavy, jako horečka? Byli-li tvoji rodiče chudí, anebo jsouce bohati ustanovili jiné dědice, a žijí-li ještě, nic ti nedávají, je

to *tvá* ostuda? Tomu ses naučil u filosofů? Nikdy jsi neslyšel, že hanebnost je hanlivá, a co je hanlivé, že zasluhuje hany, ale že je nerozumné haniti někoho za to, co neudělal, zač nemůže? Můžeš ty za to, že je otec takový? Můžeš ho napravit? Je ti to dáno? Co tedy? Máš si přát, co ti není dáno, či se stydět, když toho nemůžeš dojít? Tak ses učil filosofovat, shlížet na jiné, sám však nedoufat od sebe nic? Naříkej si tedy a běduj a jez v obavě, že zítra nebudeš mít pokrmu; chvěj se strachem, že otroci budou krást, utíkat, umírat. Tak si žij a nikdy nepřestávej; k filosofii ses přidružil jen podle jména, její učení jsi, pokud na tobě bylo, zhanobil označiv je za neužitečné a neprospěšné těm, kteří se jím zabývají. Nikdy jsi nezatoužil po duševním klidu a rovnováze, po životě bez vášní; za tím účelem jsi nikoho nenavštěvoval, ale pro syllogismy mnohé; nikdy jsi u sebe nezkoumal žádnou z těchto myšlenek: „Mohu snášet či nemohu? Co mi ještě zbývá?“ Nýbrž jako by ti bylo ve všem zcela dobře a bezpečně, pracoval ses ke konci (filosofie), k neomylnosti; abys neomylně měl co? Zba-

bělost, neušlechtilost, podiv boháčů, bezednou vášně, chybnou zdrženlivost; o bezpečnost těchto věcí ses staral.

Nebyl bys měl spíše nejprve si získat něco z učení a potom tomu zjednávat jistotu? Viděls někdy někoho stavět cimbuří beze zdi, kterou by jím opatřil? Kdy se staví strážce dveří ke dveřím nejsoucím? Ty se však cvičíš, abys mohl dokázat, co? Cvičíš se, abys nebyl zaplaven sofismaty. Od koho? Ukaž mi nejprve, co hlídáš, co měříš nebo co vážíš. Potom mi ukaž váhu nebo míru. Či jak dlouho budeš měřit popel? Neměl bys spíše ukázat, co činí lidi blaženými, co činí, aby se jim jejich práce dařila po přání, co činí, aby nebylo třeba nikoho tupit, nikomu vyčítat, nýbrž věřit správě všech? To mi ukazuj! „Hleď, ukazuji,“ praví, „rozbírám syllogismy.“ To je to, co měří, otroku, nikoli to, co je měřeno. Proto také nyní pykáš za to, že zanedbával filosofii. Třešeš se, nespíš, s každým se radíš; ale nelíbí-li se rada všem, domníváš se, že je špatná.

Dále bojíš se hladu, jak myslíš. Hladu se však nebojíš, nýbrž máš strach, že nebudeš

mít kuchaře, že nebudeš mít jiného kuchtíka na zákusky, dalšího, kdo by tě obouval, oblékal, otroky, aby tě oškrabovali, provázeli, abys, až se v lázni svlékneš a natáhneš se jako křižovaný, mohli tě se všech stran oškrabovat; potom aby k tobě přišel lázeňský a řekl: „Přejdí na druhou stranu k boku, vezmi jeho hlavu, pusť se do zad,“ potom, až přijdeš z lázní domů, aby ses mohl rozkřiknout: „Což mi nikdo nepřinese jídlo?“ Potom: „Odklid' stůl, utři jej houbou!“ Toho se bojíš, že nebudeš moci žít život nemocného, neboť viz život zdravých, jak žijí otroci, jak dělníci, jak praví filosofové, jak žil Sokrates, ten dokonce s ženou a dětmi, jak Diogenes, jak Kleanthos, který chodil do školy a ještě pracoval čerpaje vodu. Takový život, chceš-li, můžeš mít všude a budeš žít s důvěrou. Več? Več jediné se může doufat, že je věrné, bez překážek, nezcizitelné. Je to tvá *vůle*. Proč jsi ze sebe udělal tak neužitečného a nepotřebného, že tě nikdo nechce přijmout do domu, nikdo vzít na starost? Vždyť vyhodí-li se nádoba celá, která je ještě k potřebě, každý, kdo ji najde, ji sebere a bude pokládat za zisk; tebe

však nikdo, nýbrž každý za trest. Tak taky nemůžeš nahradit ani psa ani kohouta, a přes to ještě chceš žít?

Bojí se dobrý člověk, že nebude mít co jíst? Slepí mají, chromí mají; dobrým se bude nedostávat? Dobrý voják má vždy toho, kdo mu platí žold, i dělník najde svého chlebodárece, i švec. A dobrému muži se bude nedostávat? Což tak málo pečuje Bůh o svá díla, služebníky, svědky, které jediné dává za příklad nepoučeným, že i jest i dobře spravuje svět, všímá si osudů lidských a že dobrému člověku nehrozí nic zlého ani za živa, ani po smrti? Ale což když neposkytne jídla? Co jiného, než že jako dobrý vůdce dal mi znamení k ústupu? Poslechnu, podřídím se, budu chválit vůdce a velebit jeho díla. Vždyť jsem přišel, když se jemu zalíbilo, a zase odcházím, ježto se jemu líbí, a dokud jsem žil, měl jsem úkol velebit Boha i u sebe i u jiného a mnohých. Neposkytuje mi mnoho, neposkytuje dosti, nechce, abych zbujněl. Vždyť neposkytl ani Herakleovi, svému synu, nýbrž jiný se stal králem v Argu a v Mykenách, kdežto on podle rozkazu konal těžké

práce a trpěl. A byl Eurystheus, nebyl však králem ani v Argu ani v Mykenách, vždyť nebyl ani svým pánem. Avšak Herakles byl pánem a králem celého světa, země i moře, očišťoval od křivd a nepravostí, zaváděl spravedlnost a zbožnost. A to činil nahý a sám. Když byl Odysseus jako trosečník vyvržen na souš, zkrušil ho nějak jeho nedostatek a bědoval? Ale jak odcházel k dívkám vyprosit si nejnutnější, což se zpravidla pokládá za velikou hanbu?

„Jako lev na horách žijící . . .“ Nač spo-
léhal? Ani na slávu ani na majetek ani moc,
nýbrž na vlastní sílu, to jest přesvědčení
o tom, co je s námi a co není. Neboť to jediné
člověka osvobozuje, překážek zbavuje, zdvíhá
šíji ponižovaných, činí, že mohou zpříma
hledět do očí boháčům, do očí tyranům. A to
byl dar filosofa. Ty však nevyjdeš s odvahou,
nýbrž ve strachu o oděv a stříbrné náčiní.
Ubožáku, takto jsi promarnil všechnen dosa-
vadní čas.

Ale onemocním-li, co potom? — Budeš
nemocen s klidnou myslí. — Kdo mě bude
ošetřovat? — Bůh a přátelé. — Budu ležet

jako lazar. — Ale jako muž. — Nemám příhodného obydlí. — V příhodném nemocen nebudeš? — Kdo mi připraví stravu? — Ti, kteří to dělají jiným; budeš stonat jako Manes. — Ale jaký bude konec nemoci? — Co jiného než smrt? Uvažuješ, že hlavním důvodem všeho zla, nestatečnosti, ba zbabělosti není člověku smrt, nýbrž spíše strach před smrtí? Proti němu se mi tedy otužuj; k tomu cíli ať míří všechny řeči, cvičení, čtení, a poznáš, že jen tak se lidé osvobozují.

Společenský styk.

V této věci si především musíš dát pozor, abys s některým z dřívějších známých a důvěrných přátel nesplynul tak, že bys s ním byl zcela zajedno; sice se sám úplně ztratíš. Kdyby tě snad napadla myšlenka: Ukáži se mu neupřímný, a on se už nebude ke mně chovati stejně jako dříve, buď pamětliv, že se nic neděje zadarmo a že není možná být někomu stále týmž, když se k němu nechováš pořád stejně jako dříve. Vyber si tedy, co z obého chceš; buď od nich být milován stejně jako

dříve, při tom však být stejně sobě podoben, jaký jsi byl dříve, nebo být lepší, ale nedocházet téhož přijetí. Neboť je-li tohle lepší, hned k tomu zaměř a nedávej se zadržovat jinými hovory. Neboť nikdo nemůže dělat pokroky, nosí-li na obou ramenou, nýbrž, jestliže jsi dal něčemu přednost přede vším, chceš-li se zabývat jen tím, jen to konat až do konce, vzdej se všeho ostatního. Když ne, toto tvé ramennářství způsobí ti obé, ani nebudeš pokračovat, jak patří, ani nedojdeš toho, čeho jsi docházel dříve. Dříve totiž byl jsi druhům milý, ježto jsi měl jen čisté touhy. V obou způsobech života však vynikat nemůžeš, nýbrž musíš o tolik v jednom mít méně, oč více se účastníš druhého. Nebudeš-li pít s těmi, s kterými jsi píval, nebudeš se jim zdát stejně milý. Vyber si tedy, zda buď budeš opilec a jim vítán, či střízliv, ale jim nemilý. Nebudeš-li zpívat, nemůžeš být stejně milý těm, s nimiž jsi zpíval. Vyber si tedy i zde, co z obého chceš. Neboť je-li lépe být skromný a slušný, než slyšet někoho říkat: „Příjemný člověk“, vzdej se jiného, odřekni se, odvrát se, neměj s tím už nic. Nebude-li se ti to však líbit, při-

kloň se zcela na opačnou stranu: staň se jedním z necudů, jedním z cizoložníků, dělej tak dále a dojdeš, čeho chceš. A vyskakuj pokřikuj na tanečníka. Ale tak rozdílné úlohy se nedají smísit. Nemůžeš hrát zároveň Agmemnona i Thersita. Chceš-li být Thersitem, musíš být hrbatý a lysý; když Agamemnon, veliký a krásný, poddané milující.

Výměna.

Kdykoli se vzdáváš něčeho z vnějších věcí, měj pohotově uváženo, co za to dostáváš. Je-li to věc cennější, nikdy neříkej: „Napálil jsem se.“ Ku př. za osla vyměníš koně, za ovci krávu, za peníze krásný skutek, za studenou zábavu slušný klid, za nestoudné řeči stydlivost. Budeš-li toho vždy pamětliv, zastaneš svůj úkol, jak jej zastat máš. Jinak uvažuj, že se čas zbytečně maří, a co nyní sobě věnuješ, všechno vyliješ a zvrátíš. K úplné ztrátě a zničení všeho není třeba mnoho, jen malého po-bloudění rozumu. K překocení lodi nepotřebuje kormidelník téže přípravy jako k dobrému řízení a zachování, nýbrž zajede jen tro-

chu proti větru, už je ztracena, a to i když ani sám tomu nechce, jen se pozapomene, je ztracena. Tak je tomu i zde. Chvilíčku si pozaklí- máš, to tam je vše, cos až dosud nasbíral. Pozor tedy na své představy, bdi nad nimi! Není maličkost, co hlídáš, nýbrž stud, věrnost a duševní rovnováha, klid, bezbolestnost, nebojácnost, neohroženost, prostě svoboda. Zač bys tohle prodal? Uvažuj, jakou to má cenu! — Ale nedostanu za to nic takového. — Považ, i kdybys dostal, co za co dostáváš. — Já slušnost, on úřad; on ještě vyšší úřad, já stud. Ale já nekřičím, kde se to nesluší; nevstávám, kde se nemá. Vždyť jsem svoboděn a přítel boží, abych byl Boha ochotně poslušen. Z ostatních věcí nemusím se ani o nic ucházet, o tělo, majetek, úřad, slávu, prostě o nic. Vždyť ani On si nepřeje, abych se ucházel, neboť kdyby chtěl, byl by z toho udělal pro mne dobro. Nyní však neudělal; proto nemohu přestoupit jeho přikázání. Ve všem dbej svého dobra; ostatního však, jak je ti dáváno, dokud je rozumné mít v tom zalíbení, jen s tím se spokojit. Jinak budeš velmi nešťasten, všude samé překážky a nesnáze. Tohle jsou zákony od-

tamtud dané, to jsou příkazy; ty musíš vykládat, těm se musíš podřídít — nikoli Masuriovým ani Kassiovým.

Touha po klidu.

Pamatuj si, že neponižuje jen touha po úřadě a bohatství a podřizuje člověka jiným, nýbrž i po klidu a nečinnosti, cestování a četbě. Neboť zkrátka, ať je vnější věc jakákoli, váha, kterou na ni kladeš, podřizuje tě jinému. Co tedy záleží na tom toužit po hodnosti senátora, abys jím byl nebo jím nebyl? Co na touze po úřadě, abys jej zastával nebo ne? Jaký rozdíl je mezi výrokem: „Je mi zle, nemám co dělat, nýbrž jsem připoután ke knihám jako mrtvý,“ a výrokem: „Je mi zle, nemám kdy na čtení?“ Neboť jako pozdravy a vítání a moc úřadu jsou věci vnější a nedobrovolné, tak i kniha. Či proč chceš čísti? Řekni mi! Neboť je-li ti cílem pobavit se nebo poučit, jsi nedouk a ubožák. Užíváš-li však čtení k tomu, k čemu máš, což je to jiného než blaho? Jestliže ti však čtení žádné blaho nezjednává, jaký je z něho užitek? — Ale zjed-

nává a proto mě mrzí, že dost nepokračuji. Než jaké je to blaho, které může leckdo překazit, neříkám císař nebo císařův přítel, nýbrž krkavec, pištec, horečka a jiných věcí na tisíc. Jenže ku blahu nutně náleží trvanlivost a volnost bez překážek. Nyní jsem volán něco udělat; odcházím dohlédnout na míry, co třeba dělati, abys byl skromný, bezpečný a nepodléhal touze po vnějších věcech, ani se jim nevyhýbal. Dále dávám pozor na lidi, co říkají, jak se dávají pohnout, a to nikoli ze zlomyslnosti, ani abych mohl tupit nebo se posmívat, nýbrž zpytuji sebe, nemám-li i já sám tytéž chyby. „Jak tedy ustanu? Tehdy jsem hřešil i já, nyní však, díky Bohu, už nikoli.“

Nuže, to vykonav a tam dospěv konal jsi horší dílo, než kdybys byl přečetl tisíc veršů nebo jich napsal jednou tolik? Neboť, když jíš, zlobíš se, že nečteš? Nestačí ti jísti podle toho, co jsi přečetl? Když se koupáš? Když tělo cvičíš? Proč se tedy nechováš při všem stejně, i když se blížíš k císaři i ke komukoli jinému? Chováš-li se klidně, neohroženě a rozumně, díváš-li se raději na to, co se děje, než abys sám byl předmětem pozornosti, nezá-

vidíš-li vyznamenaným, neleká-li tě hmota, co ti ještě chybí? Knihy? Jak a k čemu? Vždyť tohle přece není žádná příprava pro život? Život se přece vyplňuje něčím jiným než jimi. Jako kdyby zápasník vstupuje na zápasišťe naříkal, že se venku necvičí. Právě proto ses přece cvičil; k tomu byly činky, písek, jinoši. Teprve nyní se po nich sháníš, když je čas k činu? Jako kdybychom tam, kde jde o souhlas, když máme před sebou představy pochopitelné a nepochopitelné, nechtěli je rozlišovat, nýbrž teprve číst knihy o chápání.

Co je tedy příčina? Že jsme nikdy za tím účelem nečtli, nikdy za tím účelem nepsali, abychom přirozeně užívali nahodilých představ při konání, nýbrž poněvadž se přestáváme učit, co se říká, a jinému to vykládat a syllogismus rozebrat a větu hypothetickou zpracovati. Proto také je překážka tam, kde bylo snažení. Přeješ si zcela, aby nebylo při tobě nic? Bojuj tedy s překážkami, buď tísňen, chybuj se! Čteme-li však o rozhodování proto, nikoli abychom viděli, co se praví o rozhodnutí, nýbrž abychom rozhodovali dobře; o toužení a vystříhání se, abychom ani

toužíce nechybovali, ani vystříhající se do toho neupadli; o povinnostech pak, abychom majíce na paměti stav věcí nedělali nic bez důvodu, nic proti okolnostem, nehoršili bychom se, že se nám v čtení překáží, nýbrž bychom se spokojili tím, že vykonáme vhodné úkony a nebudeme počítat, co jsme dosud počítávali: dnes jsem přečetl tolik řádek, napsal tolik; nýbrž: dnes jsem se rozhodoval tak, jak ukládají filosofové, touhy jsem vůbec neužil, vystříhání jen ve věcech dobrovolných, nedal jsem se nikým zastrašit ani uhranout, cvičil jsem se v trpělivosti, osvědčoval jsem stálost, zdrženlivost, úslužnost; a tak bychom děkovali Bohu za to, zač jsme povinni.

Nyní však nevíme, že se jinak sami většině lidí připodobňujeme. Jeden se bojí, že nedostane úřad; ty zase, že dostaneš. Naprosto ne, člověče. Ale jako se posmíváš tomu, kdo se bojí, že nedostane úřad, tak se posmívej také sám sobě. Neboť je jedno, zda někdo z horečky žízní či jako pominulý se bojí vody. Či jak bys mohl říci ještě se Sokratem: „Staniž se vůle boží?“ Myslíš, že, kdyby byl Sokrates chtěl vyučovat v Lykeiu nebo v Akademii a denně

s mládeží rozmlouvat, byl by tak snadno šel na válečnou výpravu tolikrát, kolikrát šel? Nebyl by spíše bědoval a naříkal: „Já nešťastný ubožák zde nyní strádám, ač jsem mohl slunit se v Lykeiu?“ Což to byl tvůj úkol slunit se? Nikoli být blažen? volný? bez překážek? A jak by byl zůstal Sokratem, kdyby byl takto bědoval? Jak by byl ještě ve vězení psal chvalozpěvy?

Zkrátka tedy, buď pamětliv, že jsi ztratil vůli, protože jsi ctil všechno, co je mimo tvou vůli. A mimo vůli není jen úřad, nýbrž i nechuť k úřadu, nejen činnost, nýbrž i nečinnost. — Nyní tedy mám žít v tomto hluku? — Co říkáš hluku? — S množstvím lidí? — A co ti je na obtíž? Pomysli si, že jsi v Olympii, měj to za slavnostní shromáždění. I tam leckdo leccos křičí, každý dělá něco jiného, lidé do sebe vrážejí. V lázních bývá tlačence, a přece komu z nás by se nelíbila ta sešlost a kdo se s ní neloučí s bolestí v srdci? Nebuď nervrlý a nebruč nad tím, co se děje. „Ocet je zkažený, totiž pálí; med je zkažený, obrací mi žaludek; zeleninu nechci.“ Tak též: „Zahálku nechci, to je poušť.“ „Dáv nechci, je to

lomož.“ Avšak stane-li se, že můžeš žít sám nebo jen s několika, nazývej to klid a užívej toho stavu, k čemu je třeba. Povídej si s sebou, cvič představy, zpracuj pojmy. Ale když se octneš v zástupu, říkej tomu závod, slavnostní shromáždění, průvod, a hleď se účastnit průvodu s lidmi. Vždyť co je společenskému člověku příjemnější podívaná než zástupy lidí? Stáda koní nebo dobytka vidíme rádi, vidíme-li množství lodí, záříme radostí. Kdo se rmoutí, vida okolo sebe davy lidí? „Ale brní mě uši z toho křiku.“ Maří se tedy tvůj sluch. Ale co ti na tom záleží? Či snad (se maří) také síla užívající představ? A kdo ti brání toužit nebo se vystříhat podle přírody, jednat a nejednat? Jak veliký tlak stačí na tohle?

Buď jen pamětliv obecné otázky: Co je mé, co není mé? Co se mi dává? Co chce Bůh, abych nyní dělal? Co nechce? Před chvilkou chtěl, abys odpočíval, sám s sebou rozprávěl, psal o tom, četl, slyšel, připravoval se. Měl jsi na to času dost. Nyní ti praví: „Jdi již do zápasu, ukaž nám, čemu ses naučil, jak jsi cvičil? Jak dlouho se budeš cvičit sám? Již je čas přesvědčit se, zda náležíš k zápasníkům hod-

ným vítězství, či jsi jeden z těch, kteří chodíce po světě všude jsou poráženi?“ Co se tedy pohoršuješ? Žádný boj se nebojuje v tichu. Musí být mnoho předbojníků, mnoho povzbuzujících křikem, mnoho dohlížitelů, mnoho diváků. — „Ale já bych chtěl žít v klidu.“ Běduj si tedy a stenej, jak zasluhuješ. Může-li být větší trest nad tento nevzdělanému a příkázání božích neposlušnému, větší trest než rmoutit se, mít bolest, závidět, zkrátka být zcela nešťasten? Ty se toho zbavit nechceš?

A jak se zbavím? — Což jsi již mnohokrát neslyšel, že se musíš zcela zříci toužení a vystříhání se omezit jen na věci dobrovolné, vzdát se všeho, těla, majetku, slávy, knih, hluku, úřadů i odporu k nim? Neboť ať se přikloníš kamkoli, stal ses otrokem, podřízeným, obklopen překážkami, podroben nucení, zcela závislý na jiných. Ale měj stále po ruce výrok Kleanthův.

Ó, Die, veď si ty mě i ty, Osude!

Chcete do Říma? Do Říma. Do Gyary? Do Gyary. Do Athén? Do Athén. Do vězení? Do vězení. Zeptáš-li se však: Kdy dojdeme do Athén? je po tobě veta. Neboť tato touha ne-

splněná učiní tě nutně nešťastným, splní-li se, ješitným, pyšným na to, na co být nemáš. Naopak, bude-li ti zabráněno, staneš se nešťastným, ježto se octneš tam, kde jsi být nechtěl. Odřekni se tedy toho všeho. „Krásné jsou Athény.“ Ale mnohem krásnější je být blažen, nemít vášní, žít v duševním klidu, na nikom nezáviset. „V Římě je hluk a vítání, návštěvy.“ Ale blaženost je nade všechny nepříjemnosti. Je-li tedy k tomu čas, proč se nepřestaneš tomu stále vyhýbat? Co tě nutí jako osla pod ranami stále se dřít a plahočit? Jestliže nic, uvaž, že musíš stále sloužit tomu, kdo má moc zjednat ti východ, může však ti jej také zcela zamezit, a ctít jej jako zloboha.

Jedna cesta k blahu (to měj stále na mysli, ráno, ve dne i v noci) : vzdát se věcí nedobrovolných, nic nepokládat za své, svěřit vše Bohu, náhodě, ty dva udělat dozorcí nad životem, které ustanovil i Zeus; sám se však zabývat jen jednou věcí, svou vlastní, prostou překážek, na ni vztahovat všechno čtení a psaní a slyšení. Proto nemohu nikoho nazvat pracovitým, slyším-li o něm, že jen čte a píše; i kdyby někdo přidal, že celé noci, ještě

nemohu nazvati, nevím-li o onom zřeteli. Vždyť ani ty nenazýváš pracovitým toho, kdo pro děvče noci probdí. Tedy ani já ne. Dělá-li to však pro slávu, nazvu jej slávychtivým, pro peníze — zisťným, nikdy však pracovitým. Koná-li však práci se zřetelem k vedoucí stránce své bytosti, aby stále žila podle přirozenosti, jen tehdy ho nazvu pracovitým. Nikdy zajisté ani nechvalte ani nehaňte podle obecného dojmu, nýbrž podle smýšlení. To je zajisté každému vlastní, to činí skutky krásnými nebo ošklivými. Toho jsa pamětliv těš se z přítomnosti a miluj to, nač je čas. Vidiš-li, že se ti naskytá něco z toho, čemu ses naučil a co sis promyslel, raduj se z toho. Jestliže jsi odložil nějaký špatný zvyk a potupný nebo zmírnil, na př. zbrklost, ošklivé řeči, nerozvážnost a nedbalost, nedojímají-li tě věci, které tě dráždily dříve, anebo aspoň ne v té míře jako dříve, pak můžeš denně jásat, ještě dnes, že sis počínal správně při tomto díle, zítra při jiném. Oč větší bude důvod k obětem než v konsulátu nebo místodržitelství? Toho se ti dostává od tebe sama a od bohů. Buď pamětliv, kdo dává a komu a zač. Obíráš-li se těmi-

to myšlenkami, záleží ti ještě na tom, kde jsa budeš blažen, kde se budeš líbit Bohu? Což lidé nejsou odevšad stejně vzdáleni, což odevšad nevidí stejně, co se děje?

Mrzí ho, že ho litují.

Mrzí mě, praví, že mne litují. Zdaž soucit je tvá věc či litujících? Nu? Je v tvé moci učinit tomu přítrž? Je, ukáži-li jim, že soucitu nezasluhuji. Máš již snad ten stav — nebýt hoden soucitu — či nemáš? Myslím, že mám. Jenže oni nelitují proto, pro co by bylo záhodno litovat, ač-li vůbec, totiž pro spáchané chyby, nýbrž pro chudobu a že jsem nezastával úřadů a pro nemoc a úmrtí a pro jiné takové důvody. Zda jsi hotov přesvědčit ty lidi, že nic z toho není zlo, nýbrž že blažen může být i chudý a úřadů nezastávavší a nectěný, či se jim chceš představit jako boháč a mocný? Vždyť by tohle druhé bylo počínání člověka nadutého, hloupého a nehodného. Rovněž uvaž, čím bys toto zdání mohl vzbudit? Bude ti třeba opatřit otroky, koupit nějaké stříbrné náčiní a veřejně je ukazovat, bude-li

možná, často totéž, jenom se musíš snažit, aby zůstalo utajeno, že je to stále totéž; skvělá roucha a jinou nádheru. Musíš se pokusit, aby tě vážení občané vyznamenávali, abys u nich obědval nebo aspoň vzbudil zdání, že obědváš; a také s tělem provozovat všelijaké kejkle, aby se zdálo krásnější a ušlechtilejší, než vskutku je. To si musíš obstarat, chceš-li se dát druhou cestou, aby tě nelitovali. Avšak první cesta je velmi svízelná a dlouhá, ani Zeus ji dosud nevykonal; je to snaha přesvědčit všechny lidi, co je dobré a co zlé. Tobě je to snad dáno? Dáno je ti jen toto: přesvědčit sebe. Ale tys dosud sebe nepřesvědčil a chceš přesvědčovat ostatní? Kdopak je tak dlouho s tebou jako ty sám? Kdo má u tebe tak přesvědčivou výmluvnost jako ty sám? Kdo je k tobě upřímnější a známější než ty? Proč ses tedy dosud nepřesvědčil a nepoučil? Nezmítáš se sem a tam? To je cíl tvého snažení? Nikoli vědění, abys žil bez zármutku, zmatku, ponižování a svobodně? Neslyšel jsi, že k tomu vede jediná cesta: zřít se všeho nedobrovolného, vymanit se z toho a uznat, že jsou to věci cizí? Mínění jiného o tobě kterého je dru-

hu? — Je nedobrovolné. — Nic se tebe tedy netýká? Nic. — Jestliže tě to ještě hněte a znepokojuje, domníváš se, že víš, co je dobré a co zlé?

Nechtěl bys tedy ostatní pominout a stát se sám sobě žákem i učitelem? „Uvidí ostatní, zda jim prospívá žít stále proti přírodě, mně však není nikdo bližší než já sám. Proč tedy, ač jsem slyšel tyto řeči filosofů a souhlasím s nimi, přece se mi jimi vskutku v ničem neulevilo? Jsem snad tak tupý? Vždyť jsem v jiných věcech, které jsem chtěl, nebyl shledán nijak tupý, brzy jsem se naučil číst a psát, zápasit a měřictví i rozbírat syllogismy. Snad mne ten výklad nepřesvědčil? A přece jsem žádný jiný od začátku tak neschvaloval a nepřijímal, a dosud o tom čtu, poslouchám a píši. Dosud jsem nenašel účinnějšího výkladu, než je tento. Co mi tedy ještě chybí? Není snad vyvráceno opačné učení? Nejsou snad základní věty dost procvičeny a neumějí se vpravit do díla, nýbrž jako odložené zbraně rezavějí a nehodí se mi? A přece mi ani při psaní ani čtení ani zápasení nestačí, že jsem se učil, nýbrž předložené převracím a jiné pletu; s větami

s převratnou hodnotou rovněž tak. Avšak nutné zásady, od nichž vycházejí člověk se zbavuje bolestí, strachu, vášní, překážek a stává se svobodným, ty necvičím ani jim nevěnuji náležitou péči. Zato mi záleží na tom, co o mně ostatní mluví, zda se jim zdám hoden zmínky, zda blažený.“

Nešťastníče, nechceš přihlížet k tomu, co mluvíš o sobě ty sám? Jakým se sobě zdáš? Jakým při přijímání mínění, jakým v žádostech, jakým v zdrženlivosti? Jakým v snažení, přípravě, předsevzetí, v ostatních lidských skutečích? Ale záleží ti na tom, zda tě ostatní litují? Ano, neboť jsem litován, ač toho nezasluhuji. — A proto se trápíš? A kdo se trápí, je hoden politování? — Ano. — Jak jsi tedy litován nezaslouženě? Vždyť právě tím, co trpíš soucitem jiných, činíš sebe hodným soucitu. Co tedy praví Antisthenes? Nikdy jsi neslyšel? „Královské je, Kyre, dobře činiti, ale špatnou pověst míti.“ Hlavu mám zdravou a všichni se domnívají, že mě bolí hlava. Co mi na tom záleží? Horečku nemám a oni mne litují, jako bych měl horečku. „Ubožáku, už tak dlouho a stále máš horečku.“ Odpovídám

i já smutně: „Ano. Opravdu už dlouho cítím, že je mi zle.“ „Co se tedy děje?“ Jak Bůh chce. A při tom se tajně usmívám nad těmi, kdož mne litují. Co tedy brání, abychom se nezachovali právě tak? Jsem chud, ale o chudobě mám správné mínění. Co mně tedy na tom záleží, že mne litují pro chudobu? Úřadu nezastávám, úřadují jiní. Ale o úřadování a neúřadování mám to mínění, které má být. Budou se na mne dívat litující, já však ani nehladovím ani nežízním ani nemrznu; než oni se domnívají, že i já žízním a hladovím po tom, po čem oni. Co tedy s nimi učiním? Obcházeje hlásám a káži: Nebuďte bloudi, občané; mně je dobře. Nestarám se ani o chudobu ani o úřady, ani prostě o nic jiného než o správné mínění. To mám bez překážky, na ničem mi již nezáleží. Jaké jsou tohle tlachy? Jak mám ještě správné mínění, když mi nestačí být, jaký jsem, nýbrž jsem hrozně znepokojen, abych se něčím zdál.

Avšak jiní dojdou většího úspěchu a budou mít přednost přede mnou. — Co je samozřejmější než že ti, kteří se přičinili, v tom, oč se přičinili, mají přednost? Oni se ucházeli o úřa-

dy, ty ses staral o zásady; oni o bohatství, ty o správné užívání představ. Viz, zda mají více v této věci, o kterou ty ses staral, oni se však nestarají; zda se spíše shodují s přirozeným měřítkem, zda touží úspěšněji než ty, zda se vystříhají s větším zdarem, zda v snažení, předsevzetí a podnikání zasahují lépe cíl; zda zachovávají slušnost jako muži, synové, otcové atd., jak se jmenují všechny ty další vztahy. Spravují-li úřady, ty však nikoli, nechceš si říci pravdu, že ty v této věci nic neděláš, oni však vše? Bylo by docela nerozumné, kdyby ten, kdo je něčeho dbalý, odnášel si méně než nepečlivý.

Nikoli, ale ježto si všímám správných názorů, je rozumnější, abych vládl já. — V tom, čeho si všímáš, v názorech; v tom však, čeho jiní dbají více než ty, jim ustupuj. Na př. kdybys proto, že máš správné mínění, žádal, abys při střelbě lukem lépe zasahoval cíl než lučištníci nebo při kovářské práci lépe než kováři. Vzdej se tedy péče o mínění, všímej si toho, co chceš získat, a potom běduj, nepodaří-li se ti to. Neboť běduješ právem. Nyní však říkáš, že děláš jiné věci a na jiné myslíš, a přece vět-

šina lidí správně praví, že práce s prací nesouvisí. Někdo vstav časně ráno hledá někoho, koho by z domu pozdravil, komu by řekl vlídné slovo, komu by poslal dar, jak by se zalíbil tanečnickovi, jak by někoho poškádlil šibalstvím, jinému se zavděčil. Když se modlí, modlí se za to; když obětuje, obětuje za to. Pythagorův výrok:

„Ať se ti spánek na hebká víčka neusadí“ sem vložil. „Kde jsem přešel“ (něco), čím bych byl mohl zalichotit? „Co jsem vykonal?“ jako svobodný, snad jako šlechtic? A shledá-li něco takového, kárá se a vyčítá si to. „Proč jsi to říkal? Což jsi nemohl lhát?“ Pravíť i filosofové: „Nic nebrání lháti.“ Jestliže jsi vskutku nedbal o nic jiného než o náležité užívání představ, hned, jak ráno vstaneš, uvažuj: „Co mi ještě chybí do duševního klidu? Co do nebojácnosti? Kdo jsem? Snad tělo, snad majetek, snad sláva? Nic z toho. Nýbrž co? Jsem rozumná bytost.“ Které jsou tedy požadavky? Prober si své skutky. Kde jsem co přešel ze skutků týkajících se blaha? Co jsem udělal buď nelibého nebo nedružného nebo nerozumného? Co ode mne nebylo vy-

konáno, co bych v této věci byl měl vykonat?

Při tomto tak velikém rozdílu žádostí, skutků a přání ještě chceš mít rovný díl s ostatními v tom, v čem ses nepříčinil, kdežto oni se přičinili? Potom se divíš, že tebe litují, a horšíš se na ně? Oni se však nepohoršují, lituješ-li ty jich. Proč? protože jsou přesvědčeni, že došli dobra, ty však přesvědčen nejsi. Proto nemáš dosti na svém, ale toužíš po jejich. Oni však mají dosti na svém a po tvém netouží. Kdybys vskutku věřil, že tys došel dobra, oni však že se ho chybili, nemyslil bys vůbec na to, co o tobě mluví.

Filosof snadno a rychle.

Z obecných příčin nikdy nikoho ani nechvalte ani nehaňte ani mu žádné umění nebo neumění nepřičítejte; tím se zároveň vystříháte unáhlenosti i zloby. „Tenhle se rychle myje.“ Dělá tedy něco špatného? Naprosto ne. Nýbrž co? Rychle se myje. — Je tedy správné vše, co se děje? Není; nýbrž to, co vychází ze správného přesvědčení, děje se správně; ze špatného špatně. Ty však ani

nechval skutek ani nehaň, dokud jsi nezjistil, z kterého přesvědčení kdo všechno činí. Jenže z vnějších známek se přesvědčení snadno nepoznává. „Tohle je tesař.“ Proč? „Užívá sekery.“ Co z toho? „Tohle je hudebník. Vždyť zpívá.“ Co z toho? „Tohle je filosof.“ Proč? „Má odřený plášť a dlouhé vlasy.“ A co mají tuláci? Proto, když někdo vidí, že se některý z nich nechová slušně, hned řekne: „Hle, to dělá filosof.“ Pro jeho neslušné chování by však spíše měl říci, že to není filosof. Neboť je-li tohle podstatný znak filosofa, nosit odřený plášť a vlasy, je jejich řeč správná; je-li však tím znakem spíše nedopouštět se chyb, proč mu to jméno neodnímají za to, že nesplňuje, co o sobě hlásá? Tak tomu zajisté jest i u ostatních umění. Vidí-li někdo někoho špatně tesati, neřekne: „K čemu je tesařství? Hleď, jak špatnou práci dělají tesaři,“ nýbrž právě naopak řekne: „Tohle není tesař, neboť tesá špatně.“ Stejně když někdo slyší někoho špatně zpívat, neřekne: „Hle, jak zpívají hudebníci,“ nýbrž spíše, „tohle není zpěvák.“ Jen u filosofie trpí se tohle: Vidí-li někoho, že se nechová

podle prohlášení filosofa, nezbavují ho toho jména, nýbrž uznávše, že je filosof, ale z jeho počínání vypravše, že se nechová pěkně, usuzují, že z filosofování není žádný prospěch. Proč? Poněvadž pojem tesaře, hudebníka, ostatních řemeslníků uznáváme za ctihodný, filosofa však nikoli; toho posuzujeme jen podle vnějších známek, jako by to byl pojem zmatený a neujasněný. Které jiné umění se posuzuje po zevnějšku a podle vlasů? Což nemá svou látku, nauku a cíl? Co je tedy látkou filosofa? Snad ne odřený plášť? Nikoli, nýbrž rozum. Co cílem? Snad ne nosit plášť? Nikoli, nýbrž správně myslet. Jaké je učení? Snad ne o tom, jak vousy rostou a vlasy houstnou? Ne, nýbrž spíše, čemu učí Zenon, znáti prvky ducha, jaký je každý, jak se všechny k sobě hodí a co z toho vzniká. Nechtěl bys tedy nejprve vědět, zda plní svůj slib, když se nechová pěkně, a potom teprve kárat jeho chování? Nyní však, ač sám jsi rozumný, pro jeho, jak se tobě zdá, neslušné chování pravíš: „Hle, filosof.“ Jako by slušelo nazývat filosofem takto se chovajícího. A zase: „Tohle je filosof.“ Ale když znáš ně-

jakého výstředníka nebo vidíš mlsného, neřekneš: „Hle, tesař.“ Rovněž neřekneš: „Hle hudebník.“ Cítíš tedy poněkud i sám prohlášení filosofovo, opouštíš je však a z ne-dbalosti se mateš.

Avšak i sami filosofové, tak řečení, posuzují věci z vnějšího hlediska: sotva oblékli plášť a nechali si narůst vousy, říkají: „Jsem filosof.“ Ale koupí-li si někdo na trhu kytaru a klapátko, nikdo neřekne: „Jsem hudebník.“ Ani neřekne: „Jsem kovář,“ nasadí-li klobouk a obhodí zástěru. Zevnějšek se arcí přizpůsobuje umění, ale jméno se bere po umění, nikoli po zevnějšku. Správně tedy praví Eufrates: „Dlouho jsem se snažil utajit, že se obírám filosofií, a“ — praví — „prospívalo mi to. Neboť především jsem věděl, co jsem dělal správně, že jsem nedělal k vůli divákům, nýbrž k vůli sobě. Pro sebe jsem pěkně jedl, měl jsem klidný pohled, procházku; vše pro sebe a pro Boha. Dále jako jsem se sám tužil, tak jsem se i sám vydával v nebezpečí. Vykonal-li jsem něco ošklivého nebo neslušného, nebyla ohrožena filosofie a chybami, kterých jsem se dopouštěl jako filosof, neškodil jsem

nikomu. I divili se ti, kdož nevěděli o mém úmyslu, proč sám nefilosofuji, ač se stýkám se všemi filosofi a žiji s nimi. A bylo v tom něco špatného, že jsem v svých skutcích byl uznáván za filosofa, v zevnějších známkách však nikoli?“ Hleď, jak jím, jak piji, jak spím, jak trpím, jak si odpírám, jak pomáhám, jak toužím, jak se vystříhám, jak dbám vlastností vrozených nebo získaných, nezmaten a bez překážek; podle toho mě sud, můžeš-li. Jsi-li však tak hluchý a slepý, že ani Hefaista nepokládáš za dobrého kováře, nevidíš-li kolem hlavy nasazený klobouček, jaké pak neštěstí nebýt uznáván od tak bláhového soudce?

Proto zůstal veliké většině lidí neznám i Sokrates; přicházeli k němu a prosili, aby je seznámil s filosofi. Nehoršil se snad, jako my, neříkal: „Což já se tobě nezdám filosofem?“ nýbrž dováděl je a seznamoval je, maje dosti na tom, že je filosof, ba těšilo jej, že není urážen za to, že se jím nezdá. Byl totiž pamětliv svého vlastního díla. Co je dílo dokonalého člověka? Mít mnoho žáků? Naprosto ne. K tomu ať pracují ti, kdož o to péči mají. Ale těžké nauky zevrubně vyklá-

dati? I k tomu ať pracují jiní. Kde tedy byl jeho význam a čím býti chtěl? Kde škoda a užitek. „Může-li mi někdo uškodit, nesvedu nic. Budu-li čekat na jiného, až mi pomůže, nejsem sám nic. Něco chci a nic se neděje; jsem nešťasten.“ Na tuto cestu vybízel všechny a zdá se mi, že nezůstal za nikým; co myslíte vy? Hlásal snad a říkal: „Jsem já takový?“ Omyl! Ale byl takový. Neboť to je zase řeč hloupého nadutce: „Vášním nepodléhám a zmást se nedám. Vězte, lidé, že já jediný jsem naprosto klidný, kdežto vy jste nesmírně zmateni a hartusíte o to, co nemá ceny.“ Tobě tedy nestačí nemít bolesti, nevoláš-li při tom: „Sem do houfu všichni, kdož máte dnu, bolení hlavy, horečku, kulhavi, slepí, vizte mne: prostého všeho utrpení.“ To je pošetilé a sprosté, nemůžeš-li hned jako Asklepios ukázat, jak i oni léčící se hned se zbaví nemocí, a jako příklad uvést své zdraví.

Takový je zajisté onen kynik od Dia uznávaný za hodného žezla i čelenky královské; ten praví: „Abyste, lidičky viděli, že nehledáte štěstí a klidu tam, kde jsou, nýbrž kde nejsou, hle, já jsem vám dán od Boha za příklad:

nemám ani majetku ani domova ani ženy ani dětí, ba ani lože ani šatu ani nádobí. A přece hleďte, jak jsem zdrav. Zkoušejte mne, a shledáte-li, že jsem nebojácný, poslyšte, kterými léky jsem pěstován.“ Tohle je přece lidumilné a šlechetné. Ale vizte, čím je to dílo: Diovo nebo toho, koho Bůh uznal za hodna této služby, aby nikde v ničem před zástupem slabiny neodhalil, čímž by neplatným učinil své vlastní svědectví, které vydává pro ctnost a proti věcem vnějším.

*Ani nezbledl krásný ruměnec ani on s lící
nesetřel slzy*

Ale nejen to, netouží po ničem, ani nic nehledá, člověka ani místo a způsob života, jako děti vinobraní nebo prázdniny, na všech stranách ozdoben studem jako ostatní hradbami, branami a strážci.

Nyní však, zatouživše jen po filosofii, jako lidé s chorým žaludkem po nějakém jídle, které se jim za chvíli zprotiví, hned se žene po žezle, po koruně královské. Nechal si narůst vlasy, oblékl si rozedraný kabát, odhaluje jedno nahé plece, hádá se s těmi,

které potkává; a zhlédne-li někoho v dob-
rém plášti, tahá se s ním. Člověče, otužuj se
nejprve doma. Hleď, aby tvé rozhodnutí ne-
bylo odhodlání churavého žaludku nebo váš-
nivé ženy. Nejprve se snaž, aby zůstalo ne-
známo, kdo jsi. Po nějakou dobu filosofuj
pro sebe. Tak uzrává plod: sémě se musí
na čas zakopat, přikrýt, potom zanedlouho
vzejde a roste, aby uzrálo. Jestliže však na-
sadí klas dříve, než vyrostlo kolénko, je ne-
dokonalý, ze zahrady Adonidovy. Taková
bylina jsi i ty. Předčasně jsi rozkvetl, spálí
tě mráz. Hle, co říkají rolníci o osení, jestliže
příliš brzy nastane teplé počasí. Bojí se, že
símě příliš bujně vyrazí, aby je potom jediný
mráz nechytil a nezničil. Měj se na pozoru
i ty, člověče; bujně jsi vypučel, předčasně ses
rozběhl za jalovou slávou. Myslíš si, že něco
jsi: bláhový mezi bláhovými.

Zmrzneš, nebo již jsi zmrzlý dole v kořeni;
hořejšek sice ještě trochu kvete a proto se zdá,
že ještě žiješ a bujíš. Nech aspoň nás zrátí
podle přírody. Proč nás odkrýváš, proč nás
znásilňuješ? Nemůžeme ještě snášeti vzduch.
Nech kořen růsti, potom nasadit první ko-

lénko, potom druhé a třetí; tak se vynutí na přírodě plod, i když já nechci. Neboť kdo oplodněný a těhotný těmito názory není si vědom své výzbroje a nežene se za příslušnými díly? Býk je si dobře vědom své přirozenosti a výzbroje, objeví-li se nějaká šelma, a nečeká na povzbuzení; ani pes při spatření zvěře. Já však, jestliže budu mít výzbroj dobrého muže, počkám, až ty mě připravíš na domácí práci? Nyní jí dosud nemám, to mi věř. Proč tedy chceš, abych předčasně uschl, jako jsi uschl ty sám?

O čistotě.

Někteří pochybují, zda je v lidské přirozenosti také družnost. Zdá se mi však, že by právě oni nebyli na pochybách, že čistotnost je v ní zcela jistě a že se jí člověk hlavně liší od zvířat. Když vidíme, že se některé jiné zvíře čistí, říkáváme s podivením: „jako člověk“. Naopak, když někdo plísňuje zvíře, hned jakoby na omluvu říkáváme: „vždyť to není člověk“. Za tak výbornou věc u člověka ji tedy pokládáme, dostavše ji zprvu od bohů.

Neboť ježto bohové jsou povahou čistotní a neposkvrnění, také lidé, pokud se jim poměrně přiblížili, potud jsou čistotní a libují si v čistotě. Poněvadž však není možná, aby jejich přirozenost, smíšená jsouc z tolikeré hmoty, byla úplně čistá, snaží se rozum, jehož se nám dostalo, činit ji čistotnou. První a nejvyšší čistota je ovšem v duši, a rovněž nečistota. Arci takovou nečistotu, jako bývá na těle, na duši bys nenašel; ale co jiného bys shledal jako nečistotu duše než to, co ji špiní v jejích činnostech? Činnosti duše jsou: rozhodovati se a nerozhodovati se, toužiti a odříkati se, připravovati se, odhodlávati se, souhlasiti. Co ji tedy v těchto činnostech špiní a znečišťuje? Nic jiného než její špatné soudy. Nečistota duše, toť jsou špatné názory, očišťování pak je vštěpování názorů náležitých. Čistá duše má názory, jaké mají být; neboť ona jediná je v svých dílech nezmatena a neposkvrněna.

Je však třeba také na těle opatřit něco tomu podobného, podle možnosti. Nebylo možná, aby nevytékal vlhký sliz, když je lidské tělo taková smíšenina. Proto příroda stvořila ruce

a i nos jako průtok k odvádění vlhkosti. Jestliže tedy někdo ten sliz v nose potahuje vzhůru, pravím, že se nechová jako člověk. Nebylo možná, aby se nezamazaly nohy a vůbec nezašpinily, když procházejí všelijakým neřádem. Proto připravila příroda vodu, proto ruce. Nebylo možná, aby po jídle neuvázlo na zubech trochu nečistoty; proto říká: „Per si zuby!“ Proč? Abys byl člověk a ne zvíře ani prase. Nebylo možná, aby od potu a šatu ležícího na těle nezbylo na něm trochu nečistoty a nebylo třeba čištění. Proto je voda, olej, ruce, ručník, škrabadlo, mýdlo a všechny jiné potřeby k čištění těla. Nikoli; kovář očistí železo od rezu a bude mít přichystány k tomu nástroje a ty si sám umyješ talíř, chceš-li jíst, nejsi-li nadobro špinavý a nečistý. Tělo si však nevykoupáš a neočistíš? Proč? Řeknu ti to tedy ještě jednou: především, abys žil jako člověk, za druhé abys nebyl na obtíž bližním, s nimiž se stýkáš. Co si podobného děláš i zde, aniž sis toho vědom. Myslíš, že jsi hoden *páchnout*; dobrá, buď si hoden. Ale což ti, kdož sedí vedle tebe, kdož leží s tebou u stolu, kteří se s tebou milují? Buď se klidně někam do

samoty, jak zasluhuješ, žij o samotě a páchni sobě; je věru spravedlivé, abys svou nečistotu vychutnával sám. Žít však v městě tak neobezřele a nerozumně, čím asi chování je tohle? Svěří-li ti příroda koně, necháš ho také tak zanedbaného? A teď si pomysli, že ti místo koně vložila do rukou tvé tělo. Myj je, hřebelcuji, učiň, aby se mu nikdo nevyhýbal, neodvracel se od něho. Ale kdo by se neodvracel od člověka špinavého, páchnoucího, ošklivé pleti s větším ještě odporem než od zahnojeného? Neboť tento zápach (od hnoje) pochází z vnějška, onen však z vnitřku, pro nečistotnost, nedbalost a takřka hnilobu.

Ale Sokrates se koupal málokdy. — A přece se jeho tělo lesklo a byl tak příjemný a milý, že ho nejhezčí a nejurozenější jinoši měli rádi a toužili sedět u jednoho stolu raději s ním než s nejkrásnějšími. Mohl se nemýt a nekoupat po libosti; a přece i to málokrát mělo svůj účinek. A nechceš-li teplou, studenou — Ale Aristofanes praví: „Ty bledé muže míním, bosáky.“ Říká také, že prý chodil ve vzduchu a z tělocvičny kradl šaty. A přece všichni, kteří o Sokratovi psali, dosvědčují pravý

opak, že bylo příjemné nejen ho poslouchat, ale i dívat se na něj. Rovněž o Diogenovi píše totéž. Je zajisté třeba ani zevnějškem neodpuzovat lidi od filosofie, nýbrž jevit se jak v ostatních věcech veselým a klidným, tak i vzezřením tělesným. „Hleďte, lidé, že nic nemám, ničeho nepotřebuji; vizte, že jsem bez domu, bez vlasti jako psanec, stane-li se, a bez rodinného krbu, a přece žiji klidněji a blaženěji než všichni vlastenci, šlechtici a boháči. Avšak podívejte se také na mé tělo, že se nezhoršilo ani přísnou životosprávou.“ Kdyby mi však tohle říkal někdo se vzezřením zločince, který Bůh by mě přemluvil sblížit se s tou filosofií, která tvoří takové lidi? Toho bohdá nebude! Nechtěl bych, ani kdybych měl zmoudřet!

Já si věru spíše přeji, aby jinoch, pocítí-li v srdci první popud, přišel ke mně s vlasy pěkně upravenými než divoce rozcuchanými a špinavými. Neboť u onoho vidí se přece jakási představa krásy a snaha po slušném zevnějšku. A kde se domnívá, že to vězí, tam se také snaží krásu vytvořit. Jest však ještě třeba mu ukázat a říci: „Jinochu, hledáš krásu a dobře

činíš. Věz tedy, že roste tam, kde máš rozum. Hledej ji tam, kde rozhodování a nerozhodování, kde snahy a odříkání; neboť to máš v sobě jako přednost, kdežto ubohé tělo je jen hlína. Proč se o ně zbytečně staráš? Jestliže nijak jinak, časem poznáš, že je to nic.“ Ale přijde-li mi zablácený, zahnojený, s vousy až na kolena, co mu mám říci, kterým podobstvím jej navésti? Neboť o co pracoval podobného kráse, abych jej od toho odvedl a řekl mu: „Tam krása není, nýbrž zde?“ Chceš, abych mu řekl: „Krása není v zahnojení, nýbrž v duchu.“ Neboť touží opravdu po kráse? Má nějakou představu krásy? Jdi a mluv se sviní, aby se neválela v blátě. Proto tak zaujaly Xenokratovy řeči Polemona, poněvadž byl jinoch milovný krásy. Přišel se zárodkem touhy po kráse, kterou hledal jinde. — Ani zvířata žijící s člověkem nejsou od přírody špinavá. Což se kuň válí v bahně, nebo ušlechtilý pes? Ale ovšem vepř a ošklivé husy, červi a pavouci, kterážto havěť je co nejdále vzdálena od styku s člověkem. Ty, jsa člověk, nechceš snad být jedno ze zvířat žijících s lidmi, nýbrž raději červ nebo pavouk? Ne-

budeš se snad ani koupat po libosti, ani se mýt, nepřijdeš čist, aby druhové měli z tebe radost? Půjdeš s námi takhle i do chrámu, kde není dovoleno plivat ani smrkat, sám jsa poslintán a uvozhřený?

Co tedy? Žádá snad někdo okrašlování? Bůh uchovej! Leda toho, k čemu jsme zrozeni, rozumu, smýšlení, konání. Tělo jen potud, aby bylo čisté, aby neuráželo. Ale uslyšíš-li, že není třeba nosit nachová roucha, odejda pomaz si plášť blátem nebo jej roztrhej. — Ale kde vezmu pěkný? — Člověče, máš vodu, vyper jej! Hle, to je jinoch hodný pomilování! Hle, stařec hodný milovat a být milován. Tomu by leckdo svěřil syna do učení; dcery i děti budou k němu chodit, možná, aby s nimi měl školu — na hnojišti! Chyba! Každá chyba je odbočení od něčeho lidského; tahle je však blízká nelidskosti.

OBSAH.

Epiktetos	5
O pokroku v sebevzdělání	7
Proti pochybovačům	12
O prozřetelnosti	13
Nadání je nevzdělaným nebezpečné	19
Co slibuje filosofie?	21
O prozřetelnosti	22
Nezlob se na chybující	25
Jak se chovat k tyranům?	29
Jak se bránit nebezpečí?	33
Nezlob se na nikoho	36
Cizoložníkovi	41
Začátek filosofie	43
O výmluvnosti	47
O tvrdohlavých	50
Sporné výroky	53
Mocný účinek řeči	57
Podstata chyby	65
Nevhodné chování v divadle	67
Nemocným	69
Osamělost a osamělý	72
Do všeho s rozvahou	76
Ze všech vnějších věcí můžeš mít užitek	78
Těm, kteří se lehkomylně dávají na učitelství	81
Nedostatku se nebojte	85
Společenský styk	92
Výměna	94
Touha po klidu	96
Mrzí ho, že ho litují	105
Filosof snadno a rychle	112
O čistotě	120

Bibliotéka Henriada čís. 115—120.

Moudrost stoika Epikteta.

*Písmem garmond Baskerville vytiskla Průmyslová
tiskárna v Praze VII. Přeložil a úvod napsal
prof. dr. Jos. Hruša. Na holandském papíru vyšlo
100 výtisků očíslovaných. Vydal Bohuslav Hendrich
v Praze 1938.*

Příští svazek obsahovati bude:

GOETHE: NESMRTELNÁ SLOVA.

BIBLIOTÉKA HENRIADA

Číslo		K.
1—6	<i>Medek R.</i> : Lví srdce	6—
	Totěž, vydání bibliofilské	rozebráno.
7—9	<i>Ruskin J.</i> : O lidech mezi lidmi	3—
10—13	<i>Groh V.</i> : Sofistické hnutí ve starověku	4—
14—17	<i>Bacon F.</i> : Vybrané essaye	rozebráno
	Totěž, na lepším papíru	9—
	Totěž, vydání bibliofilské	36—
18—19	<i>Rašín J.</i> : Legenda o Marii Egyptské	2—
	Totěž, na lepším papíru s kresbami prof. J. Mařatky	5—
	Totěž, vydání bibliofilské	rozebráno
20—43	<i>Le Sage</i> : Bakalář ze Salamanky aneb Příhody a dobrodružství dona Cherubína z Ron- dy, 2 díly s kresbami Jos. Lhoty	24—
	Totěž, na lepším papíru	48—
	Totěž, v celokožené vazbě o Kč 140—	více.
44—48	<i>Novák V.</i> : Ženy a lásky poesie Wolkerovy ..	5—
	Totěž, s kresbou prof. Pavelky	8—
	Totěž, na holand. papíru, vyd. bibliofil. rozebr.	
49—52	<i>Seneka</i> : O klidu duševním	4—
	Totěž, na lepším papíru	6—
	Totěž, na holand. papíru, vyd. bibliofil. rozebr.	
53—57	<i>Amiel</i> : Z důvěrného deníku	5—
	Totěž, na lepším papíru	9—
	Totěž, na holandském papíru	36—
58—63	<i>Karr</i> : Hrst pravdy	6—
	Totěž, na holandském papíru	28—
64—68	<i>Pascal</i> : Myšlenky	5—
	Totěž, na holandském papíru	20—
69—74	V tisku.	
75—80	<i>A. Bennet</i> : Lidský stroj	6—
81—86	<i>A. Bennet</i> : Tělocvik duše	6—
87—92	<i>A. Bennet</i> : O přátelství a štěstí	6—
	Totěž, na holandském papíru	28—
93—100	<i>Messer R.</i> : Jak se dívat na obrazy (4 obr. příl.)	8—
101—108	<i>Messer R.</i> : Jak se dívat na sochy (4 obr. příl.)	8—
109—114	<i>Plotin</i> : Enneady	6—
	Totěž, na holandském papíru	24—
115—120	Moudrost stoika Epikteta	6—
	Totěž, na holandském papíru	24—

—

Ve vydávání pokračujeme. — Cena jednotlivého čísla Kč 1.—

„BIBLIOTÉKA HENRIADA“

Názvu užito podle jména Voltairovy slavné, epické, myšlenkově odvážné básně „LA HENRIADE“, která honosila se bystrým vtípem a pronikavou duchaplností. Překlad její původně určen byl za prvé číslo této knihovny, avšak otištění úchvatných obrazů statečného česství, veliké ruské a sibiřské anabase (Medek, Lví srdce), byla dána přednost. Cestu k srdcím lidu raziti si chci vydáváním dobrých literárně hodnotných děl spisovatelů našich i cizích, ušlechtilého obsahu zábavného i poučného, populárních i vědeckých, ze všech oborů literárního tvoření, hlavně krásné prosy. Nevylučuji psychologii, filosofii, umění, encyklopedii, etiku, humor a satiru, v úpravě důstojné obsahu na dobrém papíru. Kromě tohoto levného vydání vychází od každé knihy též několik výtisků číslovaných v úpravě bibliofilské, na holandském papíru Van Gelderově. V obou vydáních střídají se písma zřetelných typů, zvaných: Baskerville, Bodoni, Didot, Slav. Tusara a j. Vydávání této knihovny prodechnuto je vážným úsilím a láskou ke knize, se snahou soustřediti hluboké myšlenky proslulých spisovatelů, použití je pro boj o pokrok a osvětu, přináseti díla světové literatury ceny trvalé, která zaměstnávají mají jedinečnou směsí

ROZUMU A PRAVDY,

KRÁSY A DOBRA,

ODVAHY A SÍLY.

Každý svazek opatřen je stručným životopisem autora, výkladem jak knihu chápati, nebo předmluvou význačného spisovatele, pokud toho obsah jednotlivých svazků vyžaduje. Jména spisovatelů, výprava i obsah knih v mé sbírce vydávaných, potvrzují přísné měřítko, které kladu na pojetí literární a pečlivou úpravu svých publikací.

NAKLADATEL.